

ЮЛІЯ КОСИНСЬКА
ОЛЕГ КРУК

МАНДРІВНИКИ XX СТОЛІТТЯ

2018

Норвежець Тур Хейердал, чех Мирослав Зікмунд, росіянин Юрій Сенкевич, українець Леонід Тендюк, поляк Станіслав Лем. Їх об'єднувала жага нових відкриттів і нестримне прагнення пізнавати наш розмаїтий дивовижний світ. На плоту «Кон-Тікі» через океан чи в фантастичному зорельоті до космічних таємниць – вони мандрували назустріч власній мрії. Життя кожного з них було захоплюючою подорожжю, а подорожі стали їхнім життям. Яким досвідом збагатила їх кожна мандрівка, які карколомні пригоди стали сюжетами книг і телепередач? Про це мандрівники ХХ століття розповідали в своїх інтерв'ю.

Дизайн, верстання: Віталій Манько

ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТА СТОЛІТТЯ

XX століття вже стало історією. Однак багато хто з нас «родом звідти» і добре пам'ятає тогочасні реалії: протистояння двох систем – соціалізму і капіталізму; загроза атомної війни, коли СРСР і США змагалися, в кого в арсеналі більше ядерних мегатонн; абсолютна закритість СРСР, коли про виїзд за кордон годі було мріяти. А на світ радянські люди дивилися лише очима ідеологічно підкованих журналістів, які переконливо розповідали про те, як «у них» усе погано, а «в нас» – чудово. За тих умов книги й телевізійні фільми ставали рятівним вікном у недосяжний світ.

Після Другої світової війни світ знову ввійшов у мирні береги. Однак ще не встигли країни і народи загоїти болючі рани, а романтики вже заповзялися втілювати свої рожеві мрії. 1947-й рік став визначальним для багатьох мандрівників. Того року норвежець Тур Хейєрдал вирушив у своє легендарне плавання через Тихий океан на плоту «Кон-Тікі», англієць Джеральд Даррелл подався у першу експедицію до Африки ловити звірів, чехи Мирослав Зікмунд та Іржі Ганзелка на автомобілі «Татра» у пошуках пригод вирушили через континенти, канадський письменник Фарлі Моует розпочав дослідження Півночі, щоб написати десятки унікальних книжок, а Жак Ів Кусто завершував свої експерименти з аквалангом, аби незабаром на кораблі «Каліпсо» розпочати завоювання підводного світу.

Усі ці люди врешті стали своєрідними символами XX століття. А їхні книги – справжнім скарбом для читачів. Видання Тура Хейєрдала «Експедиція на «Кон-Тікі» назвали книгою покоління. Для людей, втомлених війною і післявоєнною бідністю, історія шістьох сміливців, які на плоту подолали Тихий океан, вселяла віру в майбутнє, ставала прикладом того, як завдяки волі і цілеспрямованості можна подолати будь-які труднощі.

Життя огне.
Живи!

А для книголюбів, які жили за «залізною завісою» і не мали змоги вільно подорожувати (до «невиїзних народів» належали й українці), будь-яка книга чи фільм про мандри перетворювалися на подію. Нині, якщо ви зайдете на київський книжковий ринок «Почайна», де продають старі книжки, від букіністів старшого покоління почуєте неймовірні історії про те, яку роль відігравали ті книги і фільми в їхньому житті.

Моїм друзям-журналістам Юлії Косинській і Олегу Круку пощастило зустрітися та поговорити з людьми, які творили історію минулого століття. Книга, яку ви тримаєте в руках, – це, образно кажучи, штрихи до портрета недавньої історії. Спогади мандрівників оживляють події, які відбувалися в світі, і головне – показують, як політичні катаклізми впливали на долю конкретної людини. Тож книга має й історичне значення.

Ми – свідки справжнього дива. Відійшли в минуле тоталітарні, радянські часи, коли про поїздку за кордон не можна було навіть мріяти. Нині Україна – вільна і незалежна країна, яка поступово стає частиною цивілізованого світу, а українці мандрують навіть у найвіддаленіші куточки планети. І мій досвід свідчить: з кожним роком дедалі більше наших співвітчизників відкривають для себе незнані країни, нові континенти. І жодні фінансові кризи їх не зупинять. Справжні мандрівники їдуть у світ, скільки б це їм не коштувало.

**Ігор Захаренко,
директор туристичної компанії «Феєрія»**

«Я ПЛИВ НА "КОН-ТІКІ" НЕ В ПОШУКАХ ПРИГОД»

Є люди, чії імена ще за життя стали легендами. Тур Хейєрдал – один із них. Упродовж другої половини минулого століття ім'я цієї людини не сходило зі сторінок світових мас-медіа. У світі з нетерпінням чекали його нових експедицій, теорій, книжок, фільмів. Зустрітися з мандрівником вважали за честь королі, президенти та інші сильні світу цього. А наприкінці 1999-го, коли світ охопила лихоманка цифри «2000», у Норвегії, за результатами газетного опитування, співвітчизники визнали Тура Хейєрдала «норвежцем ХХ століття».

Чим же він заслужив на таку пошану? Мабуть, насамперед відвагою: аби довести свою наукову теорію, не побоявся перепливти Тихий океан на дев'яти колодах із бальсового дерева. Інакше, як безумством та авантюрою, цей план не називали. Однак йдучи на ризикований крок, Тур Хейєрдал відстоював власне бачення наукової проблеми і не боявся порушити канони усталеності.

Він – невтомний експериментатор, дослідник, мандрівник, археолог, письменник. Через його неортодоксальні ідеї серед науковців спалахували гарячі суперечки. Не одне покоління зачитувалося його книгами, що стали класикою пригод і мандрівок. Після легендарного плавання на плоту «Кон-Тікі» відбулися не менш вражаючі подорожі на «Ра», «Ра-II» та «Тигрісі», розкопки на острові Пасхи, в Перу, на Мальдівських островах та в багатьох інших куточках нашої планети.

Ми зустрілися з Туром Хейердалом у містечку Гюїмар на Tenerife – найбільшому з островів Канарського архіпелагу. Видатний норвежець поселився там, щоб досліджувати стародавні піраміди. Так часто буває, що найвідоміші люди – водночас дуже прості в спілкуванні, приязні й добродушні. Саме таким ми й побачили його: усміхнений, у своїй улюбленій сорочці кольору «сафарі», здавалося, Хейердал щойно повернувся з чергової подорожі невідомими стежками. А вроджена скромність та інтелігентність не дозволяли йому повірити у власну популярність.

– Прийміть, пане Туре, вітання від ваших численних українських шанувальників. І спочатку, звісно, традиційне запитання – над чим працюєте сьогодні?

– Після розкопок пірамід, які ви щойно бачили, я став ініціатором створення музею «Піраміди Гюїмару», оскільки зрозумів, що знайдені східчасті піраміди мають велике історичне значення. Мій норвезький друг Фред Ольсон – корабельний власник – погодився викупити всю ділянку, на якій уже збиралися будувати дорогу. Завдяки Фреду вдалося врятувати цю територію, і нині всі експонати музею доступні для відвідувачів. Це вже четвертий музей у світі, створений за матеріалами моїх експедицій. Інші працюють в Осло (музей «Кон-Тікі»), на острові Пасхи та в Перу в селищі Тукуме. Але я не є їх власником, всі музеї після заснування перейшли під контроль відповідної держави і захищаються законом. Я допомагаю лише порадами та створенням при музеях наукових фондів.

У своїй діяльності я завжди був незалежним і залишаюся ним надалі, тому продовжую організовувати дослідження там, де мені цікаво. Після пірамід на Тенерифе я знайшов теж східчасті піраміди в центрі Сицилії, які, за попередніми даними, збудовані за три тисячі років до нашої ери. Проводитиму там розкопки разом із італійськими археологами – це буде їхній проект, хоча спонсоруватиму його я. Зараз чекаємо на дозвіл італійського уряду щодо розкопок, однак відібрані мною італійські археологи вже почали підготовчі роботи з очищення місцевості та розробки її плану.

А через музей «Кон-Тікі» в Осло я також організовую дослідження в Британській Колумбії, куди вилітаю через день після нашої з вами зустрічі. Отож, маю багато різних проектів у різних частинах світу. Крім того, продовжую літературну діяльність. Протягом останнього часу опублікував дві нові книги, які зараз перекладаються багатьма мовами.

– Зважаючи на популярність ваших книжок у всьому світі і в Україні зокрема, чи не могли б ви коротко розповісти про них?

– Наприкінці 1998 року вийшла моя книга «Слідами Адама», в якій розповідаю про ті речі, які відбувалися зі мною в перервах між моїми експедиціями, оскільки всі мої попередні книги були або розповідями про експедиції, або науковими дослідженнями. Але це не автобіографічна книжка, а популярна розповідь про людей, яких я зустрічав, різні цікаві історії й анекдотичні випадки.

Остання книга, яку я написав, називається «Без бар'єрів», і в ній, до речі, є багато інформації про Україну. А йдеться там про походження скандинавів. Річ у тім, що я брав участь у засіданні «круглого столу» ісландських науковців з історії та археології. Вони вперше опублікували всі ісландські саги, перекладені англійською мовою, тому маємо сьогодні багато нової інформації про Гренландію, відкриття Америки тощо. Але я там знайшов інше – звідки і коли скандинави (і, зокрема, норвежці) прийшли на свої землі. На мою думку, в першому столітті нашої ери вони вийшли зі східного узбережжя Чорного моря, де мали дві держави: одну – в районі Азову, іншу – на території сучасного Азербайджану. Це твердження – результат співставлення фактів історії багатьох країн і народів. Науковці по-різному сприйняли мою теорію, але зараз, під час її обговорення, ми отримуємо дедалі більше інформації і через дебати йдемо до істини.

– Ви не раз ішли проти усталених уявлень в науці, продовжуєте це робити і нині. Скажіть, що важче для вас – долати сили природної стихії чи примусити науковий світ повірити у ваші теорії?

– Думаю, що завжди важче переконати інших науковців думати інакше, аніж вони це робили до того. А мої океанічні подорожі були для мене радше видом відпочинку в перервах між боротьбою з науковим товариством. Скажімо, після експедиції на «Кон-Тікі» мене атакували в усіх країнах світу. Одні казали, що бальсовий пліт не може бути добрим плавучим засобом, інші – що я авантюрист чи просто шукач пригод. Багато

хто тоді не знав, що за освітою я – біолог, а крім того, добре знав й інші науки. Я завжди говорив, що дуже часто відповіді на питання лежать на перетині наук – біології, антропології, лінгвістики і так далі. Цього й сьогодні багато хто не розуміє.

Лише поступово, протягом багатьох років я отримував визнання. Щоб рухатися вперед, опозиція в науці потрібна. Але є два типи опонентів: одні висувають дійсно розумні аргументи, а інші – просто до останнього захищають свої безпідставні теорії і не дають розвиватися науковому процесу.

А поплив я через Тихий океан зовсім не в пошуках пригод, а тому, що мав багато доказів своєї теорії, зібраних в Полінезії та Британській Колумбії. Якби кожного разу, коли я брався за чергову експедицію чи дослідження, мене спіткала невдача, я врешті-решт здався б, знайшов би собі інше заняття. Однак мені щастило: кожне відкриття захоплювало мене з новою силою. Я просто отримую від всього цього величезне задоволення. Я ніколи не шукав пригод заради самих пригод, але з радістю приймав їх як приємний додаток до своїх експериментів. Вони надають гостроти науковим дослідженням, роблять життя цікавішим.

– Чи траплялося так, що підготовка до експедиції виявлялася більш складною, ніж сама експедиція?

– Звісно. Іноді навіть більш небезпечною. Скажімо, коли я збирався в плавання на «Ра», то шукав будівельників човна з очерету. Разом із французьким фотографом ми вирушили до Африки. В місті Форт-Ламі (нині Нджамена) я

найняв джип, щоб дістатися до озера Чад. Нас попередили, що недавно на узбіччі дороги знайшли відрізані голови медичних сестер із місцевої благодійної місії, однак ми поїхали через пустелю. Нам пощастило: ми неушкодженими дісталися до селища Бол на березі озера. І таких історій я можу розповісти безліч.

– Через 22 роки після плавання на «Кон-Тікі» ви організували експедицію на човні «Ра». Сім членів екіпажу представляли абсолютно різні культури, соціальні та політичні системи. Досить сміливий експеримент...

– Я лише хотів довести, що люди чудово можуть уживатися на обмеженій площі – незалежно від кольору шкіри, релігії чи політичних переконань. Упродовж місяців араб і єврей, штурман із США та лікар із СРСР спали пліч-о-пліч у тісній бамбуковій хатині, разом виконували різні завдання. Паша з марокканського міста Сафі подарував нам Коран, але оскільки Обдула, єдиний мусульманин у нашому екіпажі, не вмів читати, то книга так і пролежала поруч із моєю Біблією до кінця нашого плавання. І Біблія, і Коран, які супроводжували нас в океанах, завершили свій шлях на моїй книжковій полиці, де вони мирно стоять разом з іншими матеріалами про походження світових цивілізацій. І я часто звертаюся до цих книг за порадою.

– Ваша мати, пане Туре, яка в дитинстві мала на вас великий вплив, була переконаною атеїсткою і дарвіністкою. Нам теж свого часу в школі наводили теорію еволюції Дарвіна, як доказ матеріалізму. Що ви можете сказати про це сьогодні?

– Мене виховала мати, яка була атеїсткою, і батько – нормальний християнин. Все це давало мені багато матеріалу для роздумів. І коли я вже навчався на біолога, то сприйняв роботу Дарвіна, як дуже важливий крок у розвитку науки. Без сумніву, він правильно класифікував і хронологічно розклав еволюційний процес. Але ми повинні пам'ятати, що сам Дарвін не був атеїстом, він вірив в еволюцію тільки як у виживання видів. Цей учений неодноразово говорив, що складні органи, як, приміром, око, не могли розвинутися через еволюцію. Коли ми говоримо про еволюцію життя, починаємо з живої клітини, яка поділяється на дві, потім на чотири, і, таким чином, створюються дедалі складніші форми життя аж до рептилій, тварин і людей. Але ж сама еволюція також повинна бути створена кимось або чимось.

Я вірю: є щось надприродне, що примушує природу рухатися. Ми говоримо про еволюцію в біології, але перед тим, як з'явилася перша жива клітина, у воді не було нічого, що дало б їй життя – були лише солі, мінерали і безплідна, стерилізована вода. Тому, щоб життя зародилося в таких умовах, його треба було створити. Я вірю в еволюцію Дарвіна, в її послідовність, але думаю, є щось поза нашою уявою, поза нашим баченням. Це щось і створило все те, що може розвиватися.

Скажімо, коли ми сидимо тут, навколо нас проходять телевізійні хвилі. Ми не відчуваємо їх, але за допомогою пристрою бачимо їх і чуємо. І я думаю, що в найближчі кілька десятиліть люди винайдуть багато інших пристроїв, і ми дізнаємося про ще більш дивні речі, ніж знаємо сьогодні.

– Ви були свідком попереднього століття. Цікаво, яким вам бачиться століття наступне?

– Я думаю, людство чекають величезні зміни, які йдуть від сучасних технологій. Незаперечним фактом є те, що не існує бар'єрів, ми всі тепер в цьому світі поруч. За один день, за одну годину можемо отримати інформацію з будь-якої країни, з будь-якої науки. Мені здається, що для людей, які винаходять все нові й нові технологічні речі, непросто усвідомити, що діється навколо і до чого це все призведе. 50 років тому єдиним засобом зв'язку був телефон, а зараз ми, не виходячи з кімнати, можемо дізнатися, що відбувається в будь-якій точці планети. Це – неймовірно. Якщо людство пройде ще кілька кроків, то там для нього буде кілька дверей: як для доброго, так і для злого.

– І все ж таки людство повинне змінитися на краще?

– На мою думку, поки що люди не змінилися – вони залишаються такими ж, як і їхні предки 5 тисяч років тому. Якщо глянути ще далі в глибину століть, то немає помітних змін у генах людини за цей період. Тому люди народжуються такими ж, як і їхні попередники, мають ті самі звички й інтереси. Різниця тільки в знаннях – наступні покоління мають їх дедалі більше. Сьогодні з комп'ютером та інтернетом ми можемо те, що навіть важко уявити. Але куди все це нас заведе, залежить від нас.

Люди вже здатні розщепити природу на елементарні частинки. Доречно було б з'ясувати: а як потім все це знову зібрати до купи, поки

природа не зробила рішучих кроків у відповідь, аби врятувати себе та людство. Якби мені дозволили загадати одне-єдине бажання, я б попросив, аби усі розбіжності між людьми швидко закінчилися. Щоб кожен, хто вірить у якогось Бога, скористався інтелектом, вірою, совістю, усім, що маємо, аби зберегти життя на нашій планеті.

– Який найголовніший урок, на вашу думку, має засвоїти людство зі своєї історії?

– Треба пам'ятати, що всі попередні цивілізації канули в Лету. І чим вищі піраміди, замки, статуї, які люди спороджували на честь своїх богів чи самих себе, тим важчі були наслідки їх падіння.

– Зважаючи на ваше активне і продуктивне життя, які роки в ньому були найщасливішими, найцікавішими, найбільш пам'ятними?

– Кожен наступний рік – завжди цікавіший, ніж попередній. Я не дивлюся назад, я йду вперед. Кожен рік приносить щось нове, дає матеріал для роботи, роздумів, нових ідей чи знахідок.

– Можливо, виокремите якусь зі своїх численних експедицій, котра найбільш цінна для вас?

– Усі були цікавими. Та все ж одна з них – експедиція на «Кон-Тікі» – повністю змінила моє життя. Я перестав бути норвежцем, який боїться води і який навряд чи колись став би моряком. Я навчився любити океан і почуватися в ньому щасливо і безпечно – навіть на доісторичному плоту. Це плавання примусило мене дивитися на

океан, як на друга, а не як на ворога і небезпеку. Але найголовніше – ця експедиція змінила докорінно мою наукову кар'єру. Жодна інша подорож не вплинула так на мою долю.

– Коли ви були молодим, то шукали рай на одному з островів у Тихому океані. Нині ви знову на острові. Чи означає це, що знайшли таки, зрештою, свій рай?

– Якщо ви хочете знайти рай, то повинні шукати його в собі. Ви не можете купити квиток і поїхати до раю. Це буде дуже дешево і дуже легко. Якщо говорити про те, що я сьогодні живу тут, на Тенерифе, то я справді знайшов місце, яке підходить мені найбільше. Я завжди любив жити в тісному контакті з природою. Тут я маю велику ділянку, обгороджену стіною, за якою мені ніхто не заважає і не докучає. Коли не працюю чи не студіюю, то маю можливість копатися в землі своїми руками. У мене в саду росте все: від бананів до помідорів, все, що може дати земля. У вільний час, а він випадає лише в неділю, ми з дружиною Жаклін ідемо на прогулянку на природу: далеко в гори, до лісу чи на узбережжя океану. І так проводимо цілий день. Після такого відпочинку я відчуваю прилив енергії, тож із наснагою зустрічаю новий трудовий тиждень.

Мені здається, що людина відчуває щастя лише під час відпустки, коли спадає напруга і зупиняється щоденна гонитва за матеріальними благами. Саме тоді люди звертаються до природи: ідуть у ліс чи в поле, купаються в річці чи ловлять рибу. В цьому сенсі я заздрю «примітивним народам» – вони завжди так живуть.

А справжню відпустку я вперше мав лише цього року, коли на Різдво і Новий рік мандрував Північною Африкою. Провів там серед арабів майже три тижні. Хотів краще зрозуміти цю частину світу, яка, вважаю, є дуже важливою для нас. На жаль, багато людей цього не розуміють, думаючи, що ісламський світ від нас дуже далекий. Я пізнав їх краще, познайомився з арабською культурою, зрозумів їх ближче (наскільки це можливо) і зараз вважаю, що вони – добрі християни. Не за церковними канонами, а за самим Христом.

– Чи пам'ятаєте, коли до вас прийшло захоплення природою?

– Мені здається, велике враження на мене справили книги про географічні відкриття. Таких видань у моєї мами була сила-силенна. Моє рідне місто Ларвік оточував ліс, де водилася різна живність. Ми з друзями відкладали наші іграшкові луки і стріли та, взявши сачки, йшли на полювання. Поступово збиралася цікава колекція. Мій тато віддав мені кімнату у сараї, де я довго трудився, розкладаючи свої знахідки. На двері я причепив вивіску «Зоологічний музей». Цікаво, що згодом туди навіть учителі зі школи приводили учнів для ознайомлення з моїми експонатами.

– Цікаво, чим займаються сьогодні ваші діти?

– Тур-молодший – мій старший син – науковець. Викладає біологію в одній зі шкіл Ліллекхаммера. Якимось чином партія попросила його балотуватися на посаду мера, інші партії пообіцяли також свою підтримку. Син прийшов до мене за порадою – що робити? Я сказав: «Зараз усі –

твої друзі. А коли станеш мером від однієї партії, половина Ліллехаммера стане твоїми ворогами. Тримайся подалі від політики!» Син погодився з моїми аргументами, відмовившись від спокуси владою. Другий син не захотів вчитися. Займався бізнесом у Південній Африці, нині продовжує свою справу в Америці. Він абсолютно не такий, як інші члени родини. Завжди сам влаштовував своє життя.

Друга дружина Івон народила мені трьох доньок. Найстарша, на жаль, кілька років тому померла від раку... Середня – Маріан – професійна майстриня з кераміки, одружена. Усі копії експонатів для мого музею в Гюїмарі зроблені її руками. Помічницею в облаштуванні музею була й молодша Тіна. Недавно одружилася, виховує дитину. Така наша родина.

– Дозвольте запитати про ваш ідеал жінки?

– О, це так індивідуально! У кожної людини – свої уявлення про еталон, про справжність. Для мене жіночий ідеал – Жаклін. Я люблю, щоб жінка була такою, як речі в природі. А мені подобаються гарні квіти, гарна природа. Тому хочу, щоб і дружина гарно виглядала. Але все ж таки найважливіші для мене – її розум, інтелект, інтереси. Якою б гарною не була жінка, але без цього всього вона – як лялька.

Коли я одружився з Жаклін, багато людей думало, що зробив я це тому, що вона була міс Франції. Але це не так. Ця жінка була першою на Тенерифе, хто прийшов подивитися на піраміди, коли газети написали про їх відкриття. Жаклін цікавиться мистецтвом і археологією Мексики. Ми зустрілися на цих пірамідах. І зараз вона дуже багато допомагає мені в моїй роботі – розбирає гори кореспонденції, організовує поїздки і

навіть друкує, коли цього не встигає секретарка. Вона – чудова. В якому б колі людей ми не були – від королівської родини до індіанців Перу – у нас не виникає жодних проблем.

– Ви справляєте враження невір-ного оптиміста – це та риса, яка для багатьох людей просто не доступна. Завдяки чому виплекали в собі таку, варту справжнього захоплення, волю до життя?

– Мабуть, це найголовніше, чому я навчився під час своїх численних подорожей, – бути оптимістом. За хмарами – завжди сонце. Ніколи не варто забувати про це. Доки є хоча б маленька іскорка життя, не втрачайте надії на велике полум'я. Немає нічого такого поганого, що не обернулося б на добре.

**Десь там, за смарагдовим морем, де трави –
у зріст людини,
Де ходить навшпиньках вечір в пурпурно-синім плащі,
Живе незбагненна радість, не бачена ще донині,
І кличе мене, і вабить, і сниться моїй душі.**

**Та радість – щоразу інша, у неї облич багато,
Із нею – ясніше сонце, від неї – біліший сніг...
І я вирушаю в далеч, я мрію її пізнати,
Я маю знайти єдину з усіх можливих доріг.**

**... Там місяця срібне лезо тремтить в океанських хвилях,
Там казку правічних джунглів несуть на спинах слони,
Там мій мимовільний сумнів змиває тропічна злива,
І в затінку пальм фламінго пильнують рожеві сні.**

**Там магію надвечір'я гойдають піски пустелі,
Там зорі – просто в долоні. А небо – завжди голубе –
Потоками водоспаду зривається вниз зі скелі...
... Шукаю у мандрах радість. Знаходжу у них себе.**

Юлія Косинська

**«Не моя вина, що зі мною трапляються такі дива,
які ще не траплялися ні з ким. Це тому, що я люблю
мандрувати і завжди шукаю пригод, а ви сидите
вдома і нічого не бачите, крім чотирьох стін своєї
кімнати»**

Барон Мюнхгаузен

«МИ ВЧАСНО ПОБАЧИЛИ СВІТ»

Це було схоже на казку: двоє молодих чехів вирішують побачити світ і, знехтувавши всіма небезпеками, за кермом «Татри» перетинають цілі континенти! І коли? Відразу після жакливної війни, коли Європа ще лежала в руїнах. Проїхавши Африку і Південну Америку, Іржі Ганзелка й Мирослав Зікмунд повернулися в Чехословаччину в ореолі романтичної слави. Книги про їхні пригоди розходилися миттєво. Друкували їх і в СРСР: видали майже два мільйони примірників. Для кількох поколінь радянських людей бестселери Зікмунда й Ганзелки ставали вікном у недосяжний світ. У букіністичних магазинах ще й досі можна знайти їхні книги: унікально оформлені, з десятками фотографій про те, яким був світ за тих часів.

Однак настав 1968 рік. Війська так званого Варшавського договору придушили «Празьку весну» – прагнення чехів і словаків до свободи. Мирослав Зікмунд та Іржі Ганзелка не могли промовчати і виступили з протестом. Попри надзвичайну популярність, тоталітарна влада ізолювала мандрівників від суспільства і світу, заборонивши їхні імена, книги, фільми. Лише через 20 років, після падіння комунізму вони знову з'явилися на екранах телевізорів та в ефірах радіостанцій.

... Від Праги до містечка Злін, що на сході Чехії, чотири години потягом. Тут гірський край, неймовірні ідилічні пейзажі. Казкова місцевість. Перш ніж зустрітися з мандрівником, ми оглядаємо експозицію «Через п'ять частин

МИРОСЛАВ ЗІКМУНД

світу з інженерами Ганзелкою і Зікмундом» у місцевому краєзнавчому музеї. Вже надвечір пан Мирослав зустрічає нас на порозі свого будинку, де, як виявилось, немає ні комп'ютера, ні інтернету, а лише книги, книги, книги...

– Як усе почалося? – запитуємо нашого героя.

– Ми, напевно, не були винятком у своєму бажанні і мріях побачити світ, – починає розповідь пан Мирослав. – Кожен хлопчик або дівчинка прагне вилетіти з родинного гнізда: пізнати життя, побачити інші країни. З Іржі я познайомився 1938 року під час навчання в економічній школі в Празі. Він виявився таким же романтиком, як і я, і разом ми задумали подорож навколо світу, в яку збиралися вирушити після закінчення навчання. Війна перервала наші плани, але ми не відмовилися від мрії, а вивчали мови, читали книги, збирали карти.

Після війни вирішили звернутися за допомогою до директора автомобільного заводу «Татра». У вахтера дізналися, як його ім'я і попрямували до кабінету. Показали всі свої папери, в тому числі й найдетальніший план подорожі. Це були дані про різні країни, географічні карти – загалом майже 500 сторінок тексту і малюнків. І попросили: «Дайте нам машину, а ми розрекламуємо «Татру» по всьому світу». «Такі, як ви, – відповів директор, – приходять майже щодня і говорять: «Дайте безкоштовно машину». Але бачу, що ви посправжньому готувалися і відчувається, що ви не аферисти». Так ми отримали транспорт і підтримку для наших подорожей.

– І як, виправдали надії директора щодо реклами?

– Коли «Татра» перейшла Нубійську пустелю, газети писали про неї як про автомобіль, який найкраще підходить до умов Африки. Адже «Татра» не потребувала води, а мала повітряне охолодження. Контракт, який ми підписали в Найробі, передбачав постачання шести тисяч машин. Але в Чехословаччині прийшли до влади комуністи, яких уже не цікавили ні контракти, ні постачання. Представникам із Найробі не дозволили навіть приїхати до Праги.

– Напевно, символічно, що ваші подорожі завершилися саме в СРСР – найбільш закритій в ті часи країні світу.

– Наша подорож Радянським Союзом перервалася 1964 року, коли радянське керівництво попросило висловити наш погляд на ситуацію в країні. На той момент ми вже відвідали багато країн і могли порівнювати. Написали спеціальний звіт № 1 – про Індонезію, № 2 – про Західний Іріан, № 3 – про Японію. Четвертий – про СРСР.

По СРСР їхали з Японії до Європи, здолали відстань фактично від Владивостока до Москви. У нас була повна свобода пересування, могли навіть відвідувати закриті зони. Ми дали відвертий аналіз політичної, економічної і моральної ситуації в радянській країні, хотіли допомогти щось змінити на краще. Це здавалося нам дуже важливим, адже реальність була повною протилежністю радянській пропаганді.

Свій звіт ми віддали тодішньому генеральному секретареві чехословацької компартії Антоніну

Новотному й попросили його відіслати один примірник до Москви. Нам відповіли, що ЦК КПЧ не може відіслати документ партійною поштою, оскільки в Москві можуть подумати, начебто чехословацька компартія поділяє думку Зікмунда й Ганзелки. Потім Брежнєв приїхав у Прагу як гість XIII з'їзду КПЧ. Мене запросили в ЦК, де я передав наш 180-сторінковий секретний «Спеціальний звіт № 4» особисто Леоніду Іллічу.

Ми думали, що владі в Москві і Празі наші висновки дадуть матеріал для роздумів і дій. Але вникнути в наш звіт Брежнєв не захотів, а передав його підлеглим, а ті оцінили його як антирадянщину – найбільший гріх на ті часи. Справді, з документа випливало, що соціалізм як політична й економічна система бездарний і безперспективний. Це все одно, що підписати собі вирок. Нам переказали лише слова Брежнєва, що «Зікмунда і Ганзелку потрібно провчити голодом». Відтоді дорогу до СРСР для нас закрили.

– Перший урок від радянської системи ви не засвоїли. І під час «Празької весни» Зікмунд і Ганзелка стали її активними учасниками...

– Іржі був навіть кандидатом у президенти Чехословаччини. Після п'яти днів радянської окупації я звернувся по радіо російською мовою до Брежнєва, Косигіна, академіків Келдиша, Лаврентьєва, Капіци, інших моїх знайомих і сказав, що розцінюю введення радянських військ, як німецьку окупацію Чехословаччини 1938 року. Я закликав зупинити вторгнення, що ображає чесних людей обох країн. Промову

записали західні радіостанції і транслювали її на СРСР. Відгукнувся лише Євгеній Євтушенко, який написав вірш «Танки йдуть по Празі». Інші промовчали. І це не дивно: страх пройняв усі сфери життя в Радянському Союзі.

– Ви справді вірили, що ваше звернення щось змінить?

– Ми були наївними. Думали, що можна переконати радянське керівництво виконувати те, що проголошувалося в теорії. Тепер я розумію – комунізм не можна реформувати. Він не придатний для людського суспільства. Це – хвороба. А коли Радянський Союз увів війська, це викликало загальну ненависть до нього.

Скажу вам, що у великого народу часто виявляється схильність до самовдоволення там, де для цього немає підстав, і лояльність до власних помилок. Свідомість величі нації витісняє пошану до кожної окремої особи. У малих народів цього немає. З одного боку, вони частіше відчувають комплекс неповноцінності і поклоніння перед закордоном, з іншого – у них більше передумов до розвитку.

– Як відомо, всіх незгодних з новою владою переслідували. Як влада обійшлася з вами?

– Густав Гусак за підтримки радянських військ почав політику так званої нормалізації, яка завершилася для нас з Іржі абсолютною ізоляцією. Я про це не дуже люблю розповідати. Це втрачені роки. Наше життя мандрівників змінилося на життя дисидентів. Ми стали не-виїзними. Нам заборонили публікації і громадську роботу. Виключили зі Спілки письменників.

Розірвали договір на книгу про Цейлон. Наші книги з бібліотек спочатку хотіли вилучити і знищити, але потім залишили, правда, з каталогів викреслили. Вже віддруковану книгу «Частина світу під Гімалаями» довго тримали на складі, хотіли пустити під ніж, але потім віддали в продаж через «Клуб шанувальників книги».

Але найголовніше – від нас вимагали покаяння, щоб ми публічно підтримали нову владу, відмовилися від сказаного раніше. Але про це не могло бути і мови. Щоб помститися, за нами постійно стежили, викликали на допити. Одного дня, коли мене вкотре допитували представники держбезпеки, я їм сказав: «Я вижив під час полювання за черепами, переживу і ваші переслідування».

У результаті ми не могли знайти будь-якої роботи. Жили з того, що продавали свою апаратуру, речі, книги. Вже пізніше Іржі влаштувався садівником, а я – кочегаром. Брежнєв нас знищив на 20 років: нас не друкували, не пускали на радіо і телебачення. Ми були в повній ізоляції, як мертві люди. Хоча могли зробити ще стільки речей, адже були тоді на вершині своїх сил і планів.

– А ви не хотіли виїхати за кордон, емігрувати? Як, скажімо, ваш земляк, письменник Мілан Кундера?

– Ми з Іржі дев'ять років подорожували різними країнами. І дуже добре знали долі багатьох емігрантів. Це були сумні історії людей, які покинули батьківщину з різних причин. Ми не хотіли повторити їхню долю. А з іншого боку, вважали, що наше завдання – залишитися удома і працювати, воювати проти системи.

– У музеї Зліна, який ми щойно відвідали, представлені книги, які ви видавали самвидавком після 1968 року.

– У нас з Іржі залишилося дуже багато неопублікованого матеріалу. Після заборони ми почали передруковувати його на машинці, додавати фотографії і малюнки. 1975 року таким чином вийшли дві книги про Цейлон (Шрі-Ланку). Лише 1990 року після оксамитової революції їх перевидали вже у нормальному вигляді.

Роками ми писали до шухляди. Але коли пишете в такий спосіб, то не маєте зворотного зв'язку з читачами, з видавцями, ніхто вас не підганяє, з редакції не дзвонять і не лають: чому не здаєте рукопис, де коректура? Пропадає стимул писати. Тому ми так нічого й не написали ні про Японію, ні про Індонезію. Нині, через 40 років, повертатися до них немає сенсу: і люди, і країни абсолютно змінилися.

– У музеї є фотографія, де ви з братом ще в 1930-х роках подорожуєте Підкарпатською Руссю, яка нині в складі України і називається Закарпаттям.

– До Другої світової війни це була територія Чехословаччини. Ми тоді ходили містами і горами Підкарпатської Русі, вгамовуючи жагу до подорожей. Одного дня підійшли до польського кордону. Мене так вабили інші країни, що я вирішив перейти польський кордон на п'ять кроків. Я забіг до Польщі і крикнув братові: «Я за кордоном!» Це було проявом того бажання бачити світ, з яким я пройшов через усе життя.

– Як так сталося, що з Юрієм Гагаріним ви зустрілися не в Москві, не в Празі, а на Цейлоні (Шрі-Ланці)?

– Абсолютно випадково. То був перший виїзд Юрія Гагаріна в капіталістичну країну, якщо так можна назвати тогочасний Цейлон. До того він був лише в Чехословаччині. А ми якраз здійснювали свою азійську подорож і знайомилися з островом. Люди, які приймали Юрія Гагаріна, сказали, що ми недалеко, і він приїхав до нас. У нас було пиво в машині, і ми пригостили ним першого космонавта. Гагарін сказав, що читав усі наші книги і дуже заздрить нам, оскільки ми можемо вільно подорожувати світом, бачити різні країни, розмовляти з людьми. А у нього такої можливості немає. Він справив враження приємної людини.

– А хто з мандрівників був для вас кумиром?

– Моїм ідеалом дитинства був мандрівник Еміл Голуб, сучасник Генрі Стенлі і Давида Лівінгстона. Я досі зберігаю його книги німецькою і чеською мовами. Він помер молодим. Після нашої першої подорожі Африкою й Америкою ми з Іржі зустрілися з його дружиною, якій було вже 89 років.

– Коли для вас знову відкрили кордон, куди ви поїхали?

– До 1968 року ми відвідали всі частини світу, окрім Австралії. Тому логічно, що в 1990-х роках я тричі побував у Австралії – на п'ятому континенті, який ми планували відвідати ще в 1970-х. Потім були інші поїздки і нові зустрічі: 2000 року на Шрі-Ланці познайомився з письменником-фантастом Артуром Кларком, а через рік зустрічався з Туром Хейєрдалом. З Хейєрдалом ми розмовляли цілий день у його будинку на острові Тенерифе.

– Пана Мирослава, нині світ стає стандартним. Навколо – все однакове. В Об'єднаних Арабських Еміратах, наприклад, 30 років тому були лише піски і верблюди, а сьогодні знайти їх там не так просто...

– Я можу сказати лише одне – ми з Іржі вчасно побачили світ. Його такого вже більше не існує. Світ дуже змінився, і він вже не такий цікавий. Я відвідав недавно кілька країн, в яких був під час наших подорожей. Скажімо, в Туреччині приїхав в місто Ефес. Коли ми побували там 1959 року, в храмі були всього чотири туристи – це ми з Іржі і двоє наших друзів. А коли я приїхав в Ефес кілька років тому, побачив там 50 великих автобусів, тисячі туристів, які відштовхували один одного, аби сфотографуватися. Коли я розповів жінці, представниці турецької туристичної компанії, що 40 років тому тут не було жодного туриста, вона не повірила. Але прогрес не зупиниш. І подорожі вносять свою вагому частину у його розвиток. Кожного разу, повертаючись з подорожі, люди гостріше сприймають усе, що відбувається вдома. Є з чим порівнювати. Крім того, подорожі змінюють людину. Вона стає толерантнішою до інших народів, культур, релігій, починає розуміти їх.

Ось і ви до мене приїхали, бо світ став вільним. Хочу сказати, що ви перші українські журналісти, з якими я спілкуюся, хоча у своєму житті дав мінімум дві тисячі інтерв'ю для видань п'яти континентів.

– Як ви потрапили до Зліну? У своїх книжках часто і з теплотою згадуєте Прагу, річку Влтаву, не віриться, що ви могли покинути столицю і переселитися сюди.

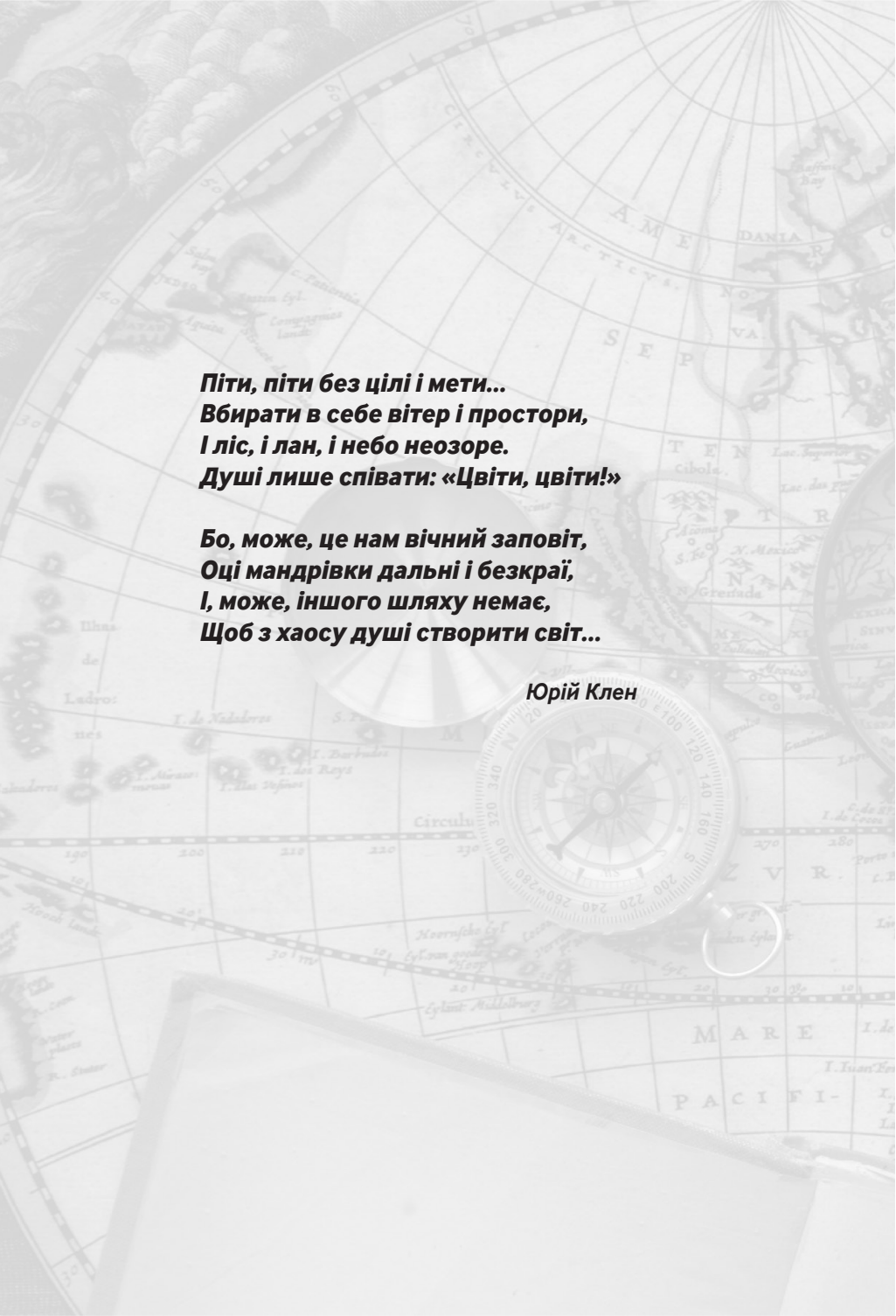
– Мені подобається, як ви говорите – Прага, тому що росіяни вимовляють Праха. Що ж до вашого запитання, то я довго жив у Празі. А сюди ми з Іржі приїхали 1952 року на кіностудію для підготовки фільму. Жили тут 7-8 місяців. Була дуже сніжна зима, ми багато каталися на лижах. І я сказав Іржі – чому ми живемо в Празі, коли тут – природа, гори, повітря? Я люблю працювати на городі, порпатися в землі своїми руками. Все це недоступне, коли ти живеш у великому місті в квартирі. І ми вирішили тут оселитися. Я купив цей будинок у директора кіностудії, він їхав працювати до Праги. І з того часу живу тут.

– І чим займаєтеся нині?

– Коли 2003 року помер мій друг Іржі, я не думав, що повернуся до роботи, не хотів більше продовжувати. Але знайомий журналіст виявив в архіві мій незавершений рукопис і змусив мене допрацювати його. Тому зараз готую до друку ще одну книгу. Крім того, пишу нові коментарі до наших фільмів, які виходять на DVD, оскільки в ті часи не все можна було сказати.

Автограф: Друзі в Україні. Зараз, коли у вас є можливість вільно подорожувати – познайомтеся зі світом. Це найкраща інвестиція.

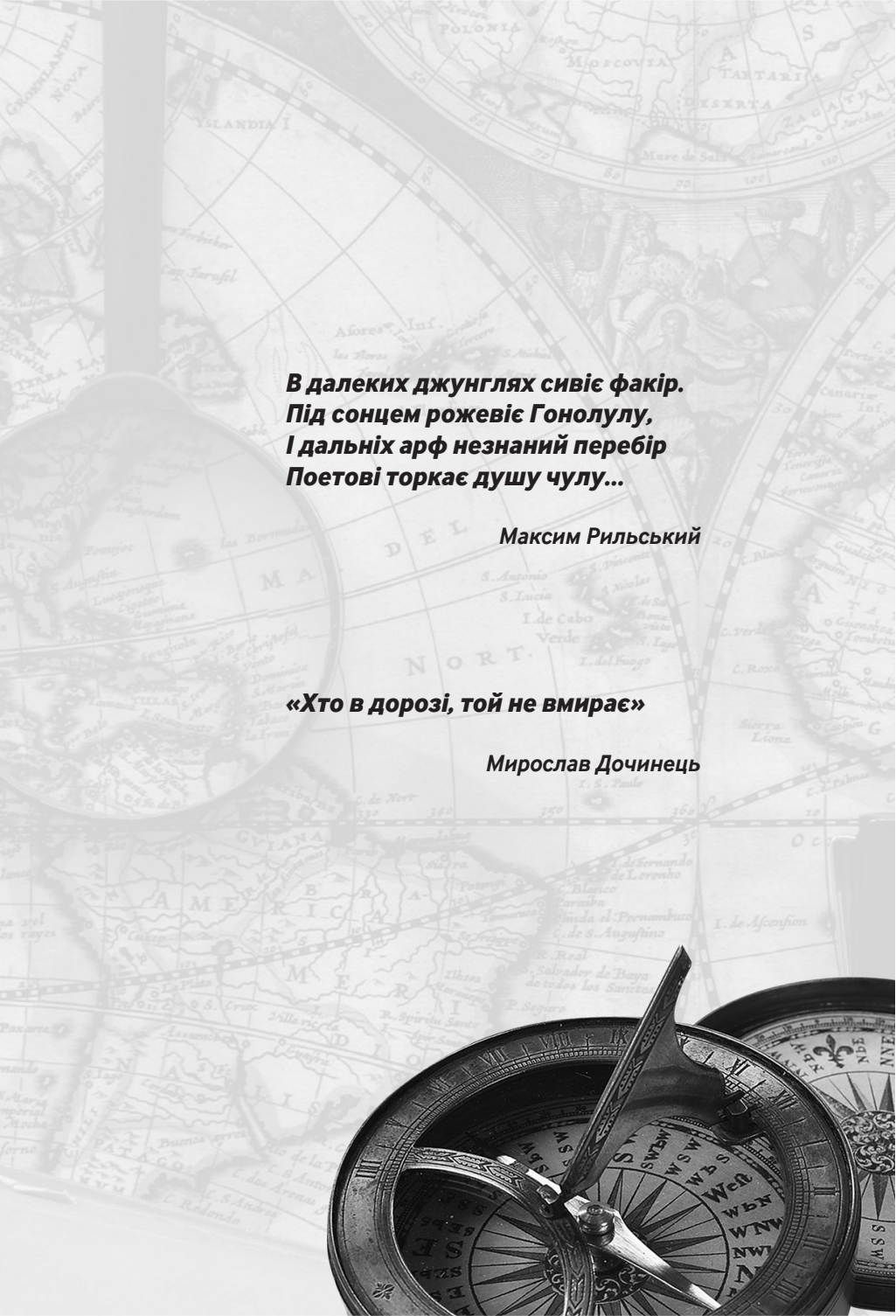

A vintage map of the Americas, showing the continents of North and South America. The map is overlaid with a grid of latitude and longitude lines. A compass rose is positioned in the lower right quadrant, and a pen nib is visible in the bottom right corner. The text is centered on the map.

**Піти, піти без цілі і мети...
Вбирати в себе вітер і простори,
І ліс, і лан, і небо неозоре.
Душі лише співати: «Цвіті, цвіті!»**

**Бо, може, це нам вічний заповіт,
Оці мандрівки дальні і безкраї,
І, може, іншого шляху немає,
Щоб з хаосу душі створити світ...**

Юрій Клен

**В далеких джунглях сивіє факір.
Під сонцем рожевіє Гонолулу,
І дальніх арф незнаний перебір
Поетові торкає душу чулу...**

Максим Рильський

«Хто в дорозі, той не вмирає»

Мирослав Доцинець

ОДІССЕЯ ДАЛЕКИХ МОРІВ

Леонід Тендюк – людина незвичайної долі. В українській літературі відомий як письменник, що пензлями художнього слова змалював далекі країни й екзотичні куточки світу, які сам пізнав і побачив на власні очі.

Для українців, які жили в СРСР і не мали змоги поїхати за кордон, кожна книга Леоніда Тендюка ставала святом душі, відкриттям недоступного світу. Від самих лише назв: «Полінезійське рондо», «Альбатрос – блукач морів», «На коралових атолах» – захоплювало дух.

Письменник достеменно не пам'ятає, коли «захворів» морем. Можливо, що й народився з мрією про невідомі землі й нерозгадані таємниці природи. А мрії ж для того й існують,

щоб їх утілювати. «Якась всевладна сила є в любові до моря, до його тривожних доріг. Тож моє серце навіки прикипіло до нього, сп'яніло від солоних вітрів далини», – писав він в одній зі своїх книг.

– Леоніде Михайловичу, в літературу ви увійшли як письменник-романтик, який, залишивши кабінетні тепло і затишок, вирушив у далекі світи простим моряком. Що змусило вас різко змінити хід свого життя і скуштувати нелегкого «морського хліба»?

– Про море і мандри я мріяв змалку, певне, як кожен хлопчик. Хоча ніколи його не бачив, бо народився в українських степах. А от поштовою до дії стала моя несподівана подорож на Далекий Схід, коли я, вже як кореспондент республіканської газети «Молодь України», взяв участь у відкритті повітряної траси «Одеса-Владивосток». Повернувся до Києва, відзвітував серією нарисів і знову подався туди, де сонце сходить... Зачарувала мене природа тих країв – неозора тайга, величні сопки, грізне море. Отож швидко зробив свій вибір. А влаштуватися на новому місці допоміг земляк із Харківщини Олексій Таран. Так я на звіробійному кораблі вирушив у свій перший рейс.

– Не пожалкували? Адже журналістське ремесло і професія моряка мають небагато спільного.

– Навпаки, мені страшенно сподобалося. Коли після рейсу всі відпочивали, я йшов у відділ кадрів і просив, щоб мене відправили в нове плавання. Так я потрапив на гідрографічне судно – ми запалювали маяки на віддалених точках Курильських островів, Чукотки та Камчатки.

Плавав із морськими прикордонниками, з якими відвідав Командорські острови і, зокрема, острів Беринга. З мисливцями полював на білок. Тоді ми, до речі, забрели до селища Чугуївка, де в 1930-х роках Олександр Довженко знімав фільм «Аероград».

Пізніше на суднах «Острозьк» і «Оренбург» возив різні вантажі в Японію, Канаду, В'єтнам. Коли у В'єтнамі розпочалася війна, ми доставляли туди самохідні баржі та інші вантажі. У канадському порту Ванкувер відбувся мій літературний вечір для земляків-українців, на якому я познайомився із колишнім киянином, небожем композитора Левка Ревуцького. До війни той чоловік разом з Ольгою Кусенко і Юрієм Тимошенком навчався в театральному інституті. Він, до речі, дав мені запрошення на зустріч із Олександром Керенським. Тимчасовий правитель Російської імперії жив у США, а до Канади приїздив читати лекції.

На науково-дослідних кораблях «Юлій Шокальський» та «Витязь» мені випало пройти багатьма шляхами Тихого та Індійського океанів. Побував більш ніж на 50 островах і атолах. Цікаво, що ці два судна заходили у найвіддаленіші куточки земної кулі, куди ні пасажирські, ні транспортні кораблі не ходять. А щодо роботи, то я її не боявся: брався за все, що мені пропонували. Відзначу лише, що у наших широтах працювати легше. А от у тропіках докучає волога і спека. Наприклад, одяг у шафі покривається цвіллю за добу.

– До речі, корабель «Витязь» відомий як флагман радянської океанології, працювати на якому було дуже престижно. Розповідають, що потрапити на нього вам допоміг не хто інший, як Павло Тичина.

– Так. Під час відпустки в Києві я зустрівся з Павлом Григоровичем – моїм добрим знайомим – і розповів, що хочу працювати на «Витязі». Він написав особистого листа своєму товаришу, легендарному Івану Папаніну, який керував в Інституті океанології відділом морських перевезень. Після повернення у Владивосток я за кілька годин оформив усі документи і став членом екіпажу «Витязя». Цікаво, що з Іваном Дмитровичем ми зустрічалися в житті й до того. Одного разу, стоячи на вахті, я, не знаючи хто він, не пустив Папаніна на борт «Юлія Шокальського». Спочатку він обурився таким «нахабством», а потім похвалив мене за відданість статуту. А вже пізніше Іван Дмитрович написав передмову до однієї з моїх книг. А про смерть Павла Тичини я дізнався в океані. Пізніше на одному з островів зібрав букетик квітів і поклав на хвилі.

– Роки ваших подорожей були роками великого протистояння двох політичних систем. Зрозуміло, що будь-який виїзд за кордон супроводжувався «довірчими» бесідами і контролем з боку різних служб.

– Я намагався не звертати на це увагу. Звісно, такі розмови були, але я займався своєю справою. Проте у зв'язку з цим кілька колізій все ж таки пам'ятаю. Одного разу ми на експедиційному судні «Юлій Шокальський» повернулися з островів Різдва та атолу Фанінг, які були ядерними полігонами, а наступного дня наш корабель прямо в порту згорів дотла разом із зібраними матеріалами. Говорили, що то була диверсія, одного матроса забрали і куди поділи – невідомо.

Потім, коли я плавав на «Витязі», працював у нас непримітний хлопець Славко Павлов, я

Його запам'ятав як зятятого гравця в доміно. І тут, як сніг на голову: американський шпигун! Газета «Правда» присвятила цьому випадку три матеріали.

А в Індокитаї якраз ішла війна з американцями. І наш корабель, на якому ми доставляли допомогу в'єтнамцям, не раз потрапляв під обстріли. В'єтнам запам'ятався з одного боку постійними бомбардуваннями американців, а з іншого – зеленими масивами джунглів, геометрично точними квадратами рисових полів, високими дамбами, вологим теплом. Ось такі непрості часи були.

Траплялися й природні катаклізми. Був свідком цунамі. Ми йшли в Японію в Нагасакі поповнити запаси води. О пів на шосту ранку при відносно невеликому хвилюванні океану наше судно зі сходу наздогнали велетенські хвилі. Крен досягнув 30 градусів, ніхто не міг зрозуміти причини такої хитавиці. Потім радист прийняв повідомлення сахалінської сейсмологічної станції про виверження підводного вулкану, який був за сотню миль від нас.

– Але крім цих не зовсім приємних історій, на ваших морських шляхах, напевно, траплялися й інші – пам'ятні зустрічі з незвичайними людьми?

– Безумовно. Всіх і не переповісти. В Токіо зустрівся з дружиною Ріхарда Зорге – Ханакі Ісією (за офіційною версією Ісія – знайома розвідника, яка допомагала йому – Авт.). Вона нам показала бар, де колись працювала співачкою і познайомилася з Ріхардом. Запросила нас до себе додому, а на пам'ять подарувала хустинку, яку я й досі зберігаю.

Неймовірна історія трапилася на Гавайських

островах в Гонолулу. Під час «дня відкритих дверей» на борт до нас піднялася русява жінка, яка... привіталася українською мовою. Уявіть моє здивування – я ледве не випав за борт. Виявилося, що це наша землячка Оля Давидюк (в своїй книжці я її назвав Олею Степюк). Жінка народилася на Волині, під час війни потрапила до Німеччини, а потім емігрувала до США. Зрештою доля закинула її на Гаваї. Навчаючись у коледжі, Оля познайомилася й вийшла заміж за місцевого жителя Нефа Маяву і стала... королевою. Справа в тому, що її чоловік походив з королівського роду Західного Самоа. Ми потім були в них у гостях – Неф Маява нам і танцював, і співав, ще й до всього намагався говорити українською мовою. На пам'ять він подарував своє фото, яке підписав: «Ваша Україна – завжди у моєму серці».

На острові Уполу архіпелагу Самоа я відвідав могилу Роберта Луїса Стівенсона, автора «Острова скарбів». Тут на лоні природи у тиші і спокої він знайшов справжнє щастя в останні роки свого життя. «Море, острови, тубільці, місцевий клімат дають мені абсолютну втіху», – писав він. Цікаво, що на меморіальній гранітній брилі вибиті слова, співзвучні з шевченковим «Заповітом»: «Під небом просторим і зоряним поховайте мене. Я, радіючи, жив. І радісним вмер. Тут спокійно лежатиму. Моряк повернувся з моря, мисливець з пагорбів зійшов». Я там був разом зі своїми друзями-українцями Ернестом Гуртовенком і Костею Скориком. Вони – астрономи, і пливли спостерігати затемнення сонця. Ми поклали квіти і почали читати вірші Тараса Шевченка, Володимира Сосюри, Павла Тичини, власні поезії. Це був неповторний і, мабуть, єдиний вечір української літератури на далекій полінезійській землі.

На Таїті зустрів сина знаменитого художника Поля Гогена. Ми з ним познайомилися біля музею його батька, на околиці Папеете.

Перетнулися мої дороги і зі знаменитим дослідником морських глибин Жаком Івом Кусто. Тоді в Радянському Союзі вже вийшли фільм і книга «Світ безгоміння», тож ми знали про його експедиції. У кенійському порту Момбаса, куди зайшов «Витязь», ми піднялися на корабель «Каліпсо», де нас зустрів Кусто зі своєю дружиною Сімоною. Цікаво, що у французькому екіпажі з 29 чоловік – двоє мали українське коріння. Батьки Юрія Барського емігрували з Одеси, а Андрія Лобанова – зі Львова.

А на одному з Сейшельських островів познайомився з шукачем піратських скарбів містером Уїлкінсом. В одному з портів Південної Африки він купив карту і за її координатами вже понад 20 років проводив розкопки. За цей час його залишили три дружини, а він знайшов... три монети. Єдиною дійсно цінною його знахідкою була печатка пірата Сюркуфа. Під час нашої розмови через недосконалий переклад і те, що я все записував, він так зрозумів, що я шукаю скарби у Примор'ї. Як «фахівець» Уїлкінс порадив мені звернути увагу на регіон Каспійського моря, де начебто в мене буде більше шансів. У моєму блокноті він написав: «Згідно зі статистикою, на десятиріччя двом шукачам вдається віднайти скарби. Я бажаю, щоб одним із них були ви, а другим – я». Крім того, пообіцяв поділитися зі мною золотом Сюркуфа, якщо він його знайде. Тож, я й досі чекаю на звістку з Сейшельських островів. Не перевелися на світі диваки...

– Але й про вас розповідають безліч цікавих історій. Особливою популярністю

користуються розповіді про «контрабанду зброї» та «Дев'яткіну з Мальдівських островів»...

– Різне траплялося. В Японії я купив запальничку у вигляді пістолета, запакував її і вислав своєму товаришеві, який працював експертом у Міністерстві внутрішніх справ. А в телеграмі написав жартома: «Першу партію зброї відправлено». Пильні службовці з відповідних органів зацікавилися цим посланням, і мій товариш мав деякі проблеми. Зараз те здається смішним, а тоді було зовсім не до сміху...

Інша історія трапилася на одному з Мальдівських островів. Я перший висадився на берег з надією назбирати мушлі каурі. Під час прогулянки натрапив на місцевих острів'ян і, вітаючись, разів десять повторив: «Добрий день, Дев'яткіна». Антоніна Дев'яткіна працювала у нас на кораблі і через своє «райкомівське виховання» постійно допікала мене різними дрібницями. Тож я, не задумуючись, згадав її. Проте острів'яни запам'ятали цю фразу і... зустрічали нею інших людей з нашого корабля. Ті не знали, що й думати. Коли вийшли в море, мене викликав помполіт і запитав: «Це твої штучки?» Довелося зізнатися. Але потім, як мені розповідали, на той острів зайшло ще одне радянське судно і місцеві жителі, побачивши наших моряків, дружно кричали: «Добрий день, Дев'яткіна».

– У повісті «Атол Туамако» ви описали зустріч на архіпелазі Фіджі. А як тоді було насправді?

– Відвідини вождя тубільного племені залишилися, напевне, найяскравішим враженням тих років. На острові ми побачили широку лісову

галявину й темношкірих аборигенів, які чомусь бігали з кінця в кінець. Виявилося, то місцевий вождь вирішував «державні» справи – грав у «городки». Кийком бив по паличках, а підлеглі, рачкуючи, визбирували їх попід кущами... Наш провідник і перекладач пояснив: мовляв, ми, моряки, хотіли б поговорити з вождем. Можновладець згодився, але зауважив, що хоче закінчити гру.

Підійшли до його «палацу», яким виявилася хатка на курячих лапках, тільки без стін і дверей. Господар сів посеред халупи на циновці, а ми – півколом, обабіч нього. Після привітань, які висловлювали на нашу адресу напіводягнені «міністри» й оратори, почалася вечірка. Ми, звісно, розраховували на екзотику, але на таке... навіть не сподівалися. Вибігли три місцеві вродливиці: в ніздрях перламутрові скалки, вуха теж проколоті, на шиї – вінки з духмяних квітів. Поставили поперед себе великі дерев'яні макітри, поруч поклали жмутки якогось зілля. Посідали й стали жувати оту флору та випльовувати в макітри. Долили води і, взявши макогони, почали товкти. Кілька хвилин дали настоятися – і питво готове. Той трунок міцний, як бражка, зветься кава-кава, і я трохи захмелів. Далі почався знаменитий полінезійський танок хула-хула. Мене запросила до танку донька вождя на ім'я Амалані. Я називав її по-нашому – Меланка, а вона, не вимовляючи «Льоня», говорила «Лона». Перед цим дівчина наділа мені на шию вінок з пишних тропічних квітів, він був важкий і натер мені шию. Тож після танцю я надів цей вінок на шию юнки. І не підозрював, що за місцевими звичаями, одягаючи дівчині вінок, юнак має з нею одружитися. Вождь зрадив, сказав, що не заперечує проти нашого одруження, а вся лагуна, кокосові гаї будуть

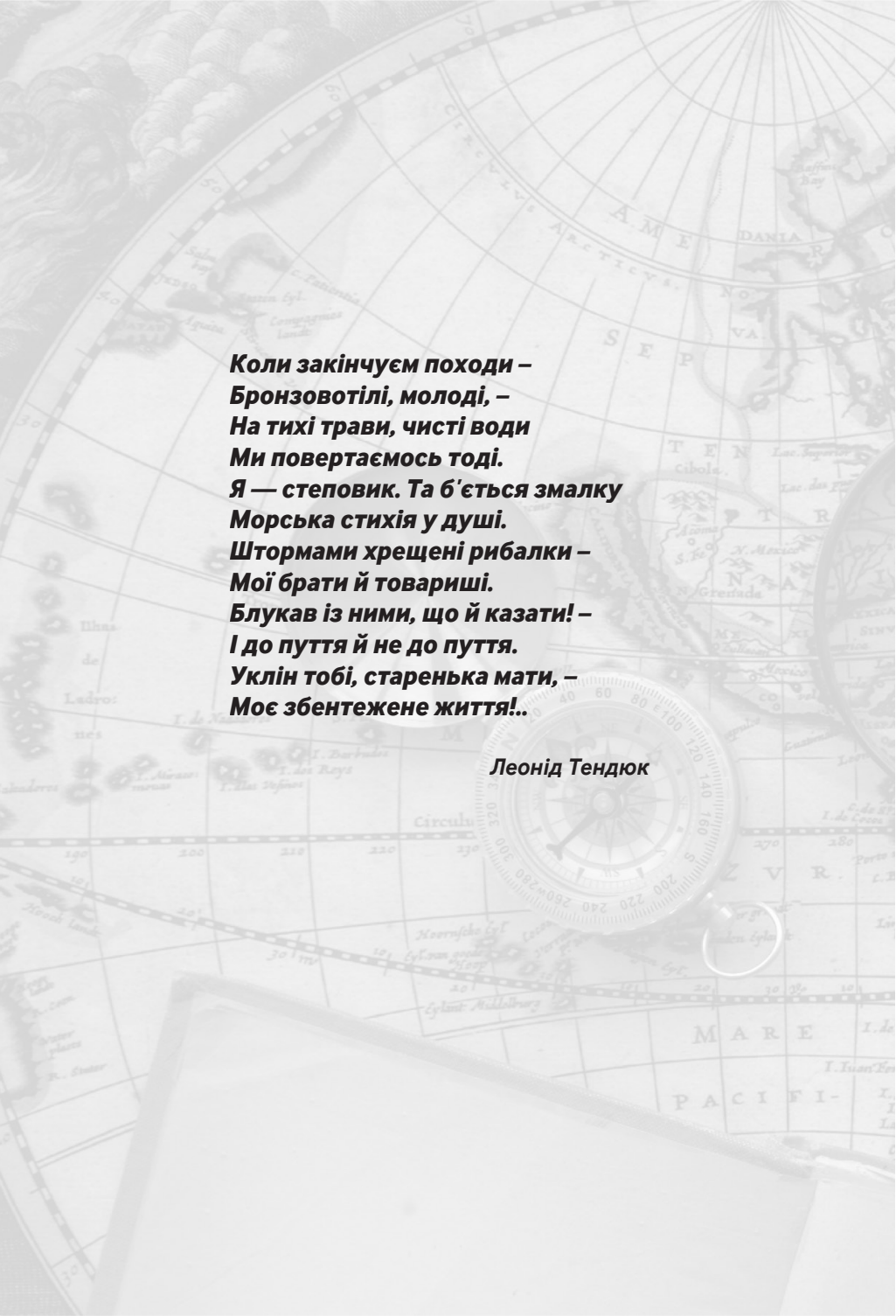
моїми, бо Амалані – його єдина донька... Щиро подякувавши тубільцям за гостинність, ми ледве повернулись на судно.

– Пане Леоніде, роки, проведені у далеких мандрах, були, мабуть, найцікавішими у вашому житті. На основі цих вражень ви написали понад 30 книжок. Карколомні пригоди в морі і на суходолі, які трапляються з героями ваших творів, справді відбувалися в реальності, чи це творча вигадка?

– Як і в кожному художньому творі, в моїх книгах дійсність переплетена з вимислом. Коли почалася моя одісея далеких морів, то стільки зі мною траплялося цікавого, яскравого, навіть неправдоподібного, що не треба було й вигадувати. І якби нині мені сказали: перед тобою стоїть вибір – полетіти у далекі галактики, про які розповідають фантасти, чи знову помандрувати островами безмежних океанів планети Земля, я вибрав би останнє...

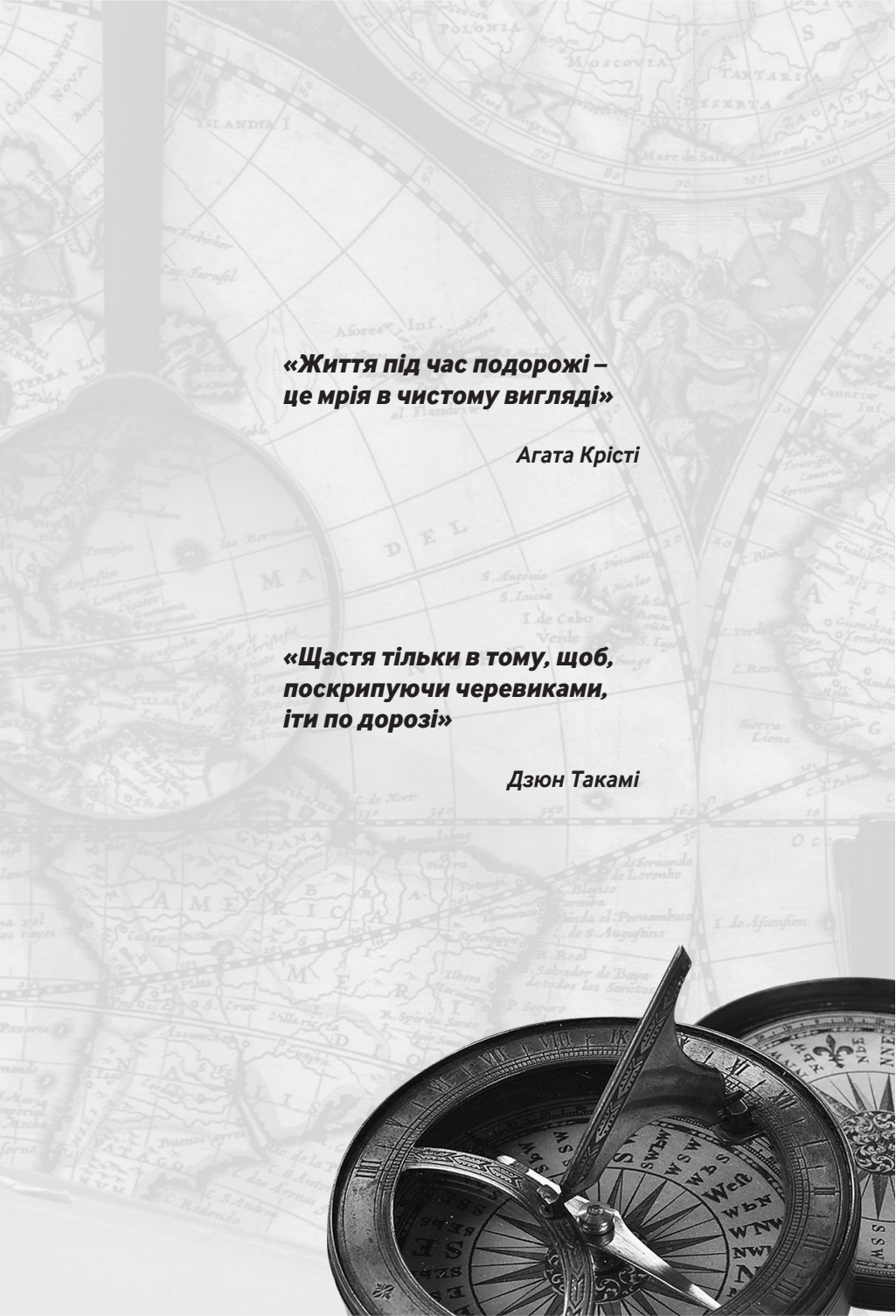
Моїм пером керує любов до України. Хоча більшість моїх книжок розповідають про далекі краї, я завжди вишукував факти, пов'язані з Україною.

Джозеф Конрад, коли повернувся зі своїх плавань, писав: «Скажіть же мені: чи не кращим був той час, коли ми були молоді і блукали в морях?» Навіть зараз, коли заплющу очі, переді мною гойдається південне лагідне море, віє легкокрилий пасат, тріпотять вітрила, видніються розсипи коралових островів і атолів, казкової краси пальмові гаї, блакитні лагуни, смагляві рибалки та шукачі перлин, чуються зітхання хвиль та туземні мелодії.

**Коли закінчуєм походи –
Бронзовотілі, молоді, –
На тихі трави, чисті води
Ми повертаємось тоді.
Я — степовик. Та б'ється змалку
Морська стихія у душі.
Штурмами хрещені рибалки –
Мої брати й товариші.
Блукав із ними, що й казати! –
І до пуття й не до пуття.
Уклін тобі, старенька мати, –
Моє збентежене життя!..**

Леонід Тендюк

The background is a faded, historical map showing various geographical regions like 'ISLANDIA I', 'AFRORES INF', 'MARE DEL', 'AMERICA', and 'AFRICA'. A large compass rose is visible in the center. In the bottom right corner, there is a detailed, close-up image of a vintage metal compass with its needle and housing.

**«Життя під час подорожі –
це мрія в чистому вигляді»**

Агата Крісті

**«Щастя тільки в тому, щоб,
поскрипуючи черевиками,
іти по дорозі»**

Дзюн Такамі

«МАНДРИ НАВЧИЛИ МЕНЕ ЛЮБИТИ ЛЮДЕЙ»

Покоління романтиків радянських часів, чиї мрії про далекі мандри незаними світами руйнувала «залізна завіса», залишалось єдине «віконце» за горизонт – телепрограма «Клуб кіномандрівників». Своєю популярністю «Клуб» завдячував майже незмінному ведучому програми Юрію Сенкевичу. Добродушна, приязна манера розповіді, позбавлена навіть натяку на нав'язування власної точки зору, як і вміння пана Юрія підібрати вдалий спектр розмови про ту чи іншу невідому країну, забезпечили телепередачі тривалу прихильність глядачів.

Цікаво, що тележурналістом Юрію Сенкевичу судилося стати через неординарний збіг обставин. Сам – із родини лікарів, він із дитинства мріяв про професію військового лікаря. Зрештою, так би й продовжував трудитися на ниві космічної медицини, коли б не... Про цю щасливу метаморфозу в своєму житті разом з іншими пригодами мандрівної долі телеведучий повідав нам під час розмови, яка відбулася в затишній студії, знайомій кожному глядачеві «Клубу кіномандрівників».

– Пане Юрію, хоча ваш «Клуб» в Україні нині має змогу бачити не така широка аудиторія, як раніше, проте покоління, що виросло на ваших програмах, цікаво дізнатися: чим сьогодні живе колись улюблена програма і її незмінний «капітан»?

– 2000-го року ми відсвяткували 40-річчя програми. Перший випуск «Клубу кіномандрівників» вийшов у світ 18 березня 1960

року. 1994 року я остаточно розпрощався з космічною медициною, тож маю змогу всю увагу приділити програмі. Нині, як і раніше, ми багато подорожуємо, знімаємо цікаві країни і куточки Землі. Були і в Україні – у вас так багато надзвичайних місць, кожне з яких варте окремої програми. На Сорочинський ярмарок, скажімо, приїздили кілька разів. Свого часу я навіть хотів побудувати хатинку біля Полтави, там неймовірно мальовнича місцевість! Але потім відомі політичні події зруйнували мої плани. Буду відвертим: мені приємно, що в Україні пам'ятають нашу програму. Маю відкрити вам таємницю – я українець по батькові. Він на мене дуже образився, коли в 16 років у паспорті я записав «росіянин».

– А звідки родом ваш батько?

– Він народився і довгий час жив у Києві, прізвище ж моєї бабусі по батькові – Дибенко, але вона не мала жодного стосунку до революціонерів. У мого діда, Йосипа Георгійовича, доля склалася трагічно. Він був заможною людиною і до революції 1917 року мав в Україні маєток та великий власний будинок у Києві, на Подолі. Шестеро його дітей – два сини і чотири доньки – навчалися в гімназії. Коли почалася експропріація, у діда забрали все. Щоб утримувати сім'ю, він викладав французьку мову і музику в київській школі. Але заробітку катастрофічно не вистачало на велику сім'ю. Тоді добрі люди підказали йому стати священиком. Спочатку родина переїхала в Ізмаїл, де дід отримав парафію, а в останні роки життя був протоієреєм в одній із одеських церков.

Україну пам'ятаю ще з дитинства. Коли був хлопчиком, ми з мамою два роки поспіль відпочивали в Прохорівці під Каневом. Повер-

таючись звідти, я пристойно «балакав українською», батько, пам'ятаю, дуже з того радів. Пригадую, як жили ми з мамою у справжній мазанці з глиняною підлогою, ходили купатися на Дніпро, я мав багато друзів серед однолітків. Чудові часи були...

– Нещодавно ви повернулися з Непалу. Готуєте програму про нього?

– Так. Непал – особлива країна.

– Вперше були там?

– Ні, їздив і раніше, проте дуже давно – 1982 року разом із першою радянською гімалайською експедицією. Серед альпіністів, пам'ятаю, було і двоє українців – молодці, хлопці, добре тоді себе проявили! Непал – одна з найбільш екзотичних країн планети. Адже 9 восьмитисячників із 14 розташовані на її території. Там напрочуд різноманітна природа – носороги, слони, джунглі. А перепади висот – жах! Ми знімали з гелікоптера, залітали на 5300 метрів – це вже цілком пристойна висота. А щоб перелетіти через перевал, піднімалися і на 6300 метрів. Словом, оператор наш відчув, що таке брак кисню...

До речі, були в гостях у тибетського шамана, який нібито дістав з мене камінець. Як це відбувалося, потрібно було бачити!

– Показував вам знахідку?

– Так, щоправда, важко визначити, «людський» той камінець чи ні. Я його перевірів. Лікарі впевнені, що це камінець із моїх нирок, хоча раніше нічого подібного у мене не було. Звідки шаман його взяв, важко сказати. Але це явище вже саме по собі цікаве.

– Вам випало чимало помандрувати в своєму житті. Як вважаєте: мандрівник – це професія чи все ж таки стан душі?

– Насправді, цього ніхто не знає. Якщо чесно, вважаю, що немає такої професії. Хіба що Федір Конюхов може бути винятком. (Сміється). Цей дивак завжди в дорозі. Проте є багато людей, професія яких пов'язана з подорожами. Журналісти, наприклад. Особисто я ніколи не мандрував заради мандрівки. Завжди це були якісь експедиції, спеціальні поїздки, як колись в Антарктиду, де я цілий рік, як лікар, вивчав вплив тамтешніх природних умов на людський організм.

З Туром Хейєрдалом ми плавали не для того, щоб насолодитися романтикою. У Хейєрдала були певні наукові завдання, які він ставив перед собою і нами. На його човнах кожен мав свою роль – хтось був штурманом, інший – оператором, а той відповідав за радіозв'язок. Я ж у всіх трьох експедиціях справлявся із роботою лікаря. Хоча всі ми одночасно були матросами. Доволі часто на тих «човниках» доводилося рятувати власне життя...

Нині я теж багато подорожую, бо ми робимо програму. Інша річ, що це заняття мені дуже до вподоби. Як мовиться, найкраща робота – добре оплачуване хобі. Хоча на рахунок добре оплачуване – питання доволі сумнівне. (Сміється)

– Ви згадали Антарктиду...

– Так. Це фактично моя перша мандрівка! Цілий рік я провів на шостому континенті на станції «Восток» як лікар. Чесно скажу, це був жахливий у психологічному плані час. Щоправда, нині мені вже здається, що там було не так вже й погано. Але тоді я так не думав і після закінчення

експедиції ще довго з острахом згадував її. Там 15 днів у місяць обстежував зимівників, решту 15 днів вивчав і аналізував отримані результати. Люди крутили велоергометр, а я вивчав споживання кисню, виділення вуглекислоти, робив функціональні дослідження різних систем організму.

Крутити велоергометр на висоті станції «Восток», де низький рівень кисню у повітрі, справа, скажу прямо, не проста. Тож мої «піддослідні» швидко втратили до неї інтерес, тим паче, що це ніяк не оплачувалося. Що робити? Залишався один безпрограшний засіб для того, аби знову залучити колег до експерименту. У мене як лікаря зберігалася головна наша «валюта» – медичний спирт. Я привіз із собою чотири чималеньких бідони і заховав у себе під ліжком. Я беріг їх як казковий дракон, доступ до них – тільки через мій труп. Завдяки такому «скарбу» я успішно закінчив свої дослідження.

– Рік в ізоляції, далеко від рідної землі – випробування не з легких...

– Усе було: і нервові зриви, і втомленість людей один від одного, і роздратованість, коли довго не було звісток від рідних. Чоловіки, які довго не отримували новин із дому, починали звинувачувати дружин у неувазі, погрожували подати на розлучення. Але щойно радист приносив телеграми – все ставало на свої місця. Він також іноді організовував сеанси зв'язку з рідними. Я мав змогу кілька разів поговорити з батьками, донькою Дашою. До речі, саме в Антарктиді я відсвяткував своє 30-річчя.

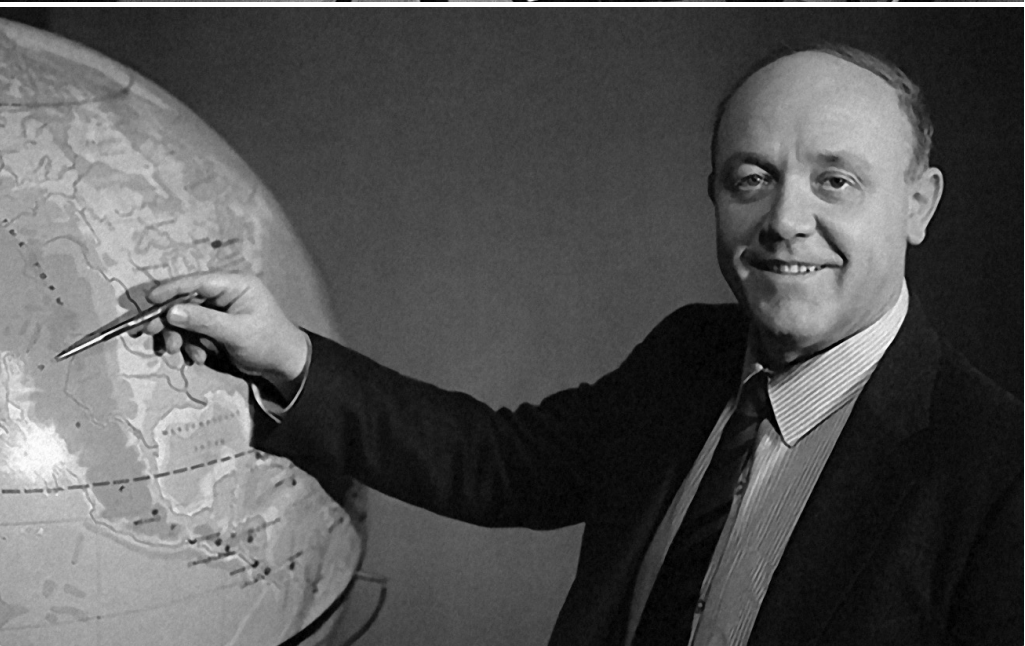
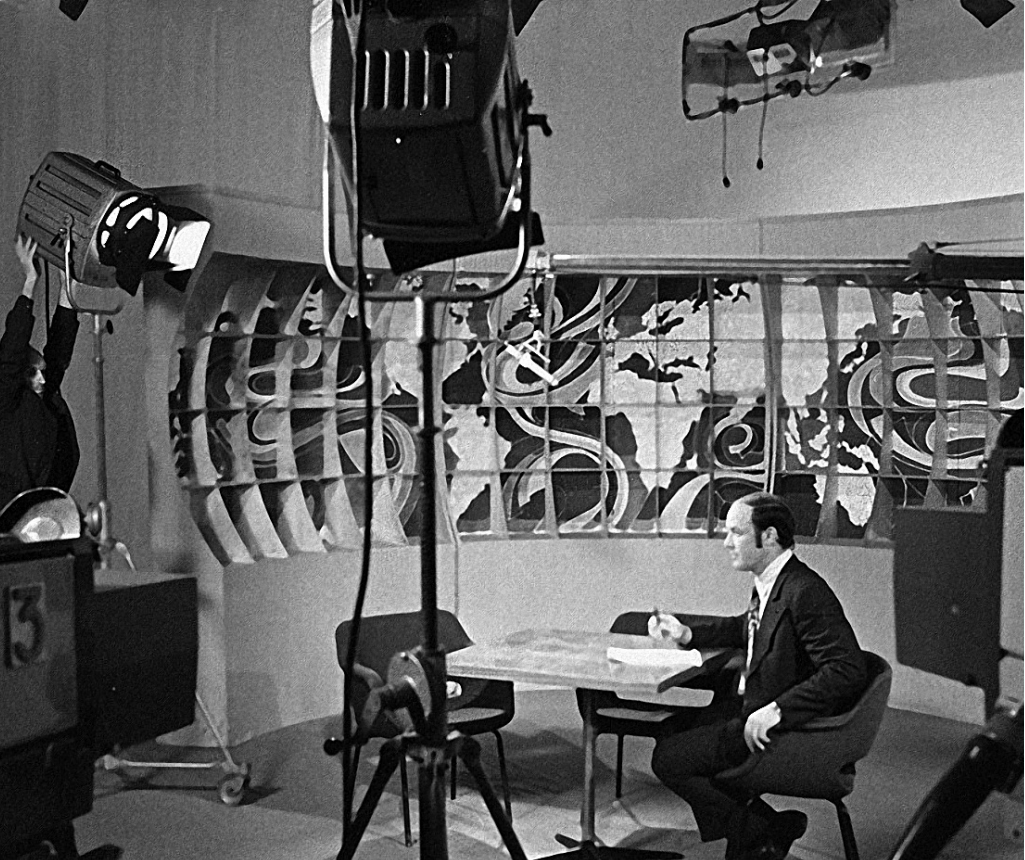
Щоправда, одного разу зі своєї станції до нас в гості прилетіли американські дослідники.

І хоча США вважалися нашими головними супротивниками, то була пам'ятна зустріч. Політика для нас не мала жодного значення. Тим паче в Антарктиді, де кожна людина, кожна позитивна емоція – на вагу золота! Обмінювалися з ними різними сувенірами. Ми їм подарували ікру, а вони нам журнали «Плейбой», заборонені в СРСР. Для нас, чоловіків, «закритих» на далекій станції, які тільки в думках і фантазіях бачили жінок, фотографії оголених красунь стали найціннішим подарунком.

Під час обіду американці поводитися весело, та й ми не відставали, тож за столом панувала чудова атмосфера. Ми стежили, аби чарки гостей не довго залишалися порожніми. Й досі з посмішкою згадую сцену прощання. Гості так добре пообідали, що декого довелося підтримувати, коли вони прямували до свого літака. Ось така дружня зустріч ідеологічних противників на краю світу!

– Про Антарктиду зрозуміло. Але кажуть, ви були і серед кандидатів у космонавти...

– Після навчання у військово-медичній Академії я тривалий час працював в Інституті авіаційної та космічної медицини. До польоту першої людини в космос залишалося кілька років, тож вчені намагалися зрозуміти, що відбувається з людським організмом у стані невагомості. А оскільки добровольців для участі в експериментах зголосилося небагато, то ми проводили досліді один над одним. Дійсно, навантаження були величезними, але я був молодим, тож витримував. Ми отримали цікаві результати. До речі, саме наша група готувала

собак, які першими полетіли в космос 1965 року. На орбіті вони провели 22 дні, а ми на тому досвіді зробили багато корисних висновків. Однак тоді у мене почалися серйозні сімейні проблеми, тож я випав з групи «космонавтів»...

– Зізнайтеся, яким вітром вас, дипломованого військового лікаря, взагалі занесло на стежку мандрівника?

– Воля випадку, я гадаю. Хоча кажуть, що ніщо в цьому житті не буває випадковим... Це був 1969 рік, я повернувся з наукової експедиції в Антарктиді, і мій добрий приятель з Академії наук каже, що «продав» мою кандидатуру для нової «авантюри» Тура Хейєрдала. Він, мовляв, організовує експедицію на якомусь дивному папірусному човні і хоче, щоб у його інтернаціональній команді був російський лікар з обов'язковим знанням англійської мови та почуттям гумору.

А передісторія цього запрошення сягає ще часів Микити Хрущова, який під час свого візиту до Норвегії на дипломатичному прийомі познайомився із надзвичайно популярним вченим, мореплавцем, археологом Туром Хейєрдалом. Під час прийому Хрущов, із властивою йому безпосередністю, запропонував відомому норвежцю взяти його, радянського генсека, в котрусь зі своїх експедицій. «А чим би ви могли там займатися?», – делікатно запитав Тур. «Вмію приготувати смачний борщ, – напосідав Микита Сергійович, – можу бути кухарем». Словом, віджартуватися норвезькому мореплавцю тоді вдалося, проте думка про радянського члена екіпажу засіла в голові, і він повернувся до неї, організовуючи експедицію на «Ра».

Отож, мене почали готувати до подорожі. Але спершу була «мандрівка» різними інстанціями, і, долаючи всі ті «важливі сходинки», я вже втратив усяку надію. Зрештою, терпець увірвався і в Тура Хейєрдала, і він попередив: якщо радянська сторона й далі зволікатиме з кандидатурою, він запросить лікаря з Чехословаччини. Ця заява Хейєрдала подіяла на наших бюрократів-ідеологів миттєво: ще свіжими були неприємні враження від вводу радянських військ на територію Чехословаччини в серпні 1968 року. Тож із посольства СРСР в Єгипті до Москви полетіла термінова шифровка, і мене за три дні випхали до Каїру.

– Здається, в Каїрі і відбулася ваша перша зустріч з Туром Хейєрдалом? Яким було перше враження?

– Я їхав на ту зустріч з особливими відчуттями. Самі розумієте: людина з Радянського Союзу, вихована в певному дусі... Мені здавалося: як же так, Хейєрдал – це така особистість, як мені взагалі з ним спілкуватись? Я просто боявся з ним зустрітись! Але досить швидко зрозумів, що Хейєрдал моїх надмірних захоплень його особою абсолютно не поділяє. Я зрозумів, познайомившись з ним, що люди взагалі мало чим відрізняються один від одного. Мабуть, це і мене врятувало від зіркової хвороби. Я вчасно зтямив: коли людина починає думати про себе у третій особі – вона на цьому закінчується. Маємо розуміти: всі ми люди, немає різниці – двірник ти чи президент. Інша річ, що на президентові – більша відповідальність, однак і це не означає, що він – небожитель. Кожен мусить якісно

виконувати свою роботу. Цьому я навчився у Хейєрдала – ставленню до людей. Тож можу сказати, що подорожі навчили мене любити людей.

– Третьою обов'язковою умовою, яку ставили перед радянським членом екіпажу (окрім медичного фаху і знання англійської), було також почуття гумору. Хейєрдал розповідав нам, що і тут ви його не розчарували...

– Авжеж. (Сміється). Сам початок нашого знайомства взагалі нагадував комедію. Я летів до Каїру і, як уже казав, страшенно хвилювався перед зустріччю. Задля хоробрості хильнув спирту: я ж лікар, тож, ясна річ, мав його під рукою цілу каністру. І так потроху всю дорогу «знімав напругу». А медикаментами запасся – по зав'язку! Кілька мішків ліків віз із собою у плавання, бо ж ніколи не знаєш, що саме і коли знадобиться. Відтак уявіть: виходжу я в аеропорту, веселий, а зі мною – мішки пігулок і мікстур, каністри зі спиртом – всього 300 кілограм. Хейєрдал, побачивши цю картину, розсміявся. Певне, подумав: із почуттям гумору в цього лікаря все гаразд. Також я зрозумів, що моя доля вирішена: людину з таким запасом ніхто назад не відправить. Десь у душі я цього боявся, оскільки не хотілося втратити такий шанс побачити світ.

– Ви згадали, що, плаваючи з Хейєрдалом, доводилося частенько рятувати своє життя. Траплялися критичні моменти?

– Розумієте, минуло стільки часу, і враження відстоялися, дещо згладилися в пам'яті. Нині мені здається, що і в Антарктиді було добре. Що ж стосується плавань на «Ра» і «Тигрісі»,

то таки траплялись серйозні, часом страшні моменти. Наприклад, коли на першому «Ра» ми раптом зрозуміли, що наш човен повільно перетворюється на субмарину. Я вже не кажу, що перед цим у нас постійно ламалися весла, заливало корму, що довелося розпиляти єдиний наш рятувальний засіб – пінопластовий пліт...

Чекаючи на яхту, яка вийшла нам на допомогу з Флориди, ми, аби полегшити човен, повикидали за борт все зайве: солонину, горнятка з водою. П'ять днів рятувальники не могли «вирахувати» наші координати, а в цей час на запах солонини до «Ра» примчали зграї акул. Було, м'яко кажучи, не по собі. Покинути човен нам уже не було на чому, а до найближчого острова – Барбадоса – лишалось 900 кілометрів... Наступного дня після того, як ми перейшли на борт яхти, над океаном пронісся ураган і знищив рештки корабля «Ра», який ми щойно (і, як виявилось, дуже вчасно) покинули.

На «Тигрісі» теж трапилися жахлива історія! Вночі наш очеретяний крихітний кораблик потрапив у смугу пожвавленого руху величезних суден і танкерів, які нас не бачили і «готові» були розчавити «Тигріс» будь-якої хвилини. Я залишив місток, сховався у спальний мішок, і, слухаючи відчайдушні вигуки товаришів по команді, безнадійно думав: «Чому бути – того не минути...»

– Ваше плавання на «Тигрісі» в 1976-1977 роках закінчилося вкрай несподівано: екіпаж спалив свій корабель. Що трапилося тоді?

– Це був протест проти війни в регіоні Африканського Рогу. В морському порту Джибуті нашому кораблю не дозволили залишитися

через дуже складну військову ситуацію. Нам запропонували відбуксирувати «Тигріс» військовим кораблем, що ніяк не відповідало мирним цілям нашої наукової експедиції. Тур Хейєрдал не спав цілу ніч, а вранці оголосив екіпажу: «Я воював з гітлеризмом і будь-яку агресію абсолютно не сприймаю. Тому вирішив закінчити експедицію на «Тигрісі» тут, у Джибуті, і спалити наш корабель. Це буде протестом проти варварства. Я хочу ще раз нагадати світу про те, що війни і знищення людей – протиприродні...»

Журналісти BBC (ця компанія фінансувала експедицію) попросили, щоб усе до останньої хвилини залишалось таємницею. Коли корабель спалахнув, радіо Джибуті передало на весь світ, що «Тигріс» згорів, а доля екіпажу невідома. У Москві моя дружина Ксенія прийшла в інформаційне агентство ТАРС, а від неї всі сахалися, боялися з нею говорити, ховали очі, оскільки думали, що я загинув...

– Отож, «путівку» в світ мандрівок дав вам Тур Хейєрдал. Розкажіть дещо про нього.

– Я вдячний долі, що пощастило не просто познайомитися, а й подружитися з цією людиною. Поза сумнівом, своє життя я можу умовно розділити на дві частини: до і після Хейєрдала. Чесно кажучи, Хейєрдал неабияк змінив моє життя, чимало для мене зробив і багато чому навчив. Спілкуватися з ним – надзвичайне задоволення. Тур – абсолютно щира, проникливо-інтелігентна, вихована й ерудована людина. Він багато зробив для розвитку науки, його життя може бути добрим прикладом для молодих.

На мою думку, якби вибирали Людину ХХ століття, то серед головних претендентів був би і Тур Хейєрдал, і Жак Ів Кусто. Я був знайомий і з Кусто, проте вважаю, що Хейєрдал – набагато людяніший. Він по-справжньому любить людей! Йому абсолютно однаково – японець ти, американець, росіянин чи українець. І люди дуже добре відчувають цю щирість. Тура всюди обожають, скрізь поважають. Не тому, що він перед усіма розкланюється і робить вигляд, як добре до всіх ставиться. У тому то й секрет, що – не робить вигляд!

Завдяки йому я познайомився з наукою про переселення народів і став деякою мірою мореплавцем. Як-не-як, а ми двічі перетнули Атлантичний океан і п'ять місяців плавали в Індійському. Крім того, що для мене важливо – у часи закритого СРСР я побачив західні країни такими, які вони є насправді. А тоді це було неймовірно!

Я переконаний: якби країнами керували такі люди, як Тур Хейєрдал, усе в цьому світі було б набагато простішим. Він колись сказав, що оцінює людину за критерієм: взяв би її в свою експедицію чи ні. Думаю, що більшість людей Хейєрдал взяв би в свої мандри.

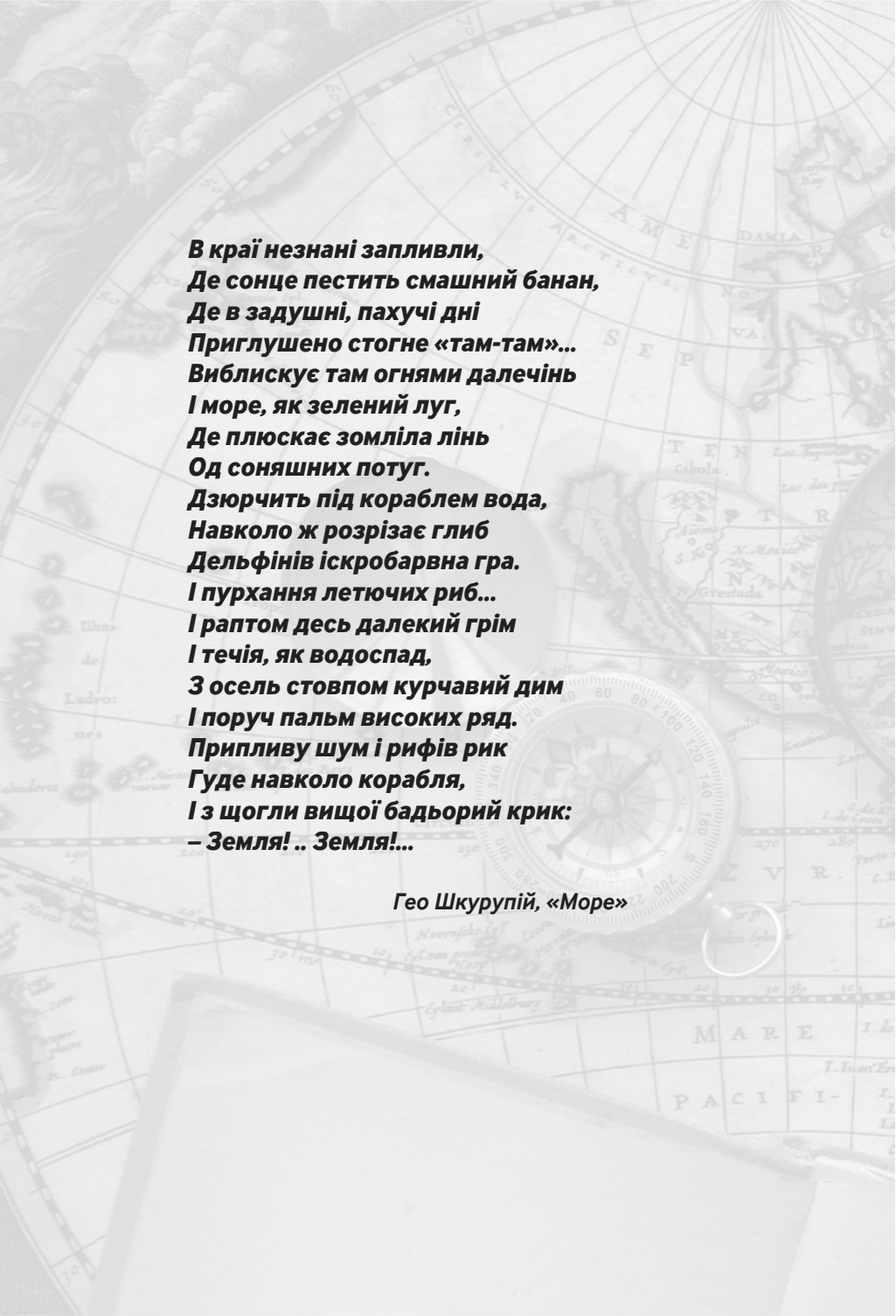
– Які країни справили на вас незабутнє враження?

– Коли приїжджаєш за кордон, то відчуття – «за державу кривдно» – практично не залишає. Недавно побував в Омані. Коли я відвідав його вперше 23 роки тому, там була така бідність – жах. Нині ж Оман – процвітаюча країна. Як так усе могло змінитися? Султан – все той же, устрій

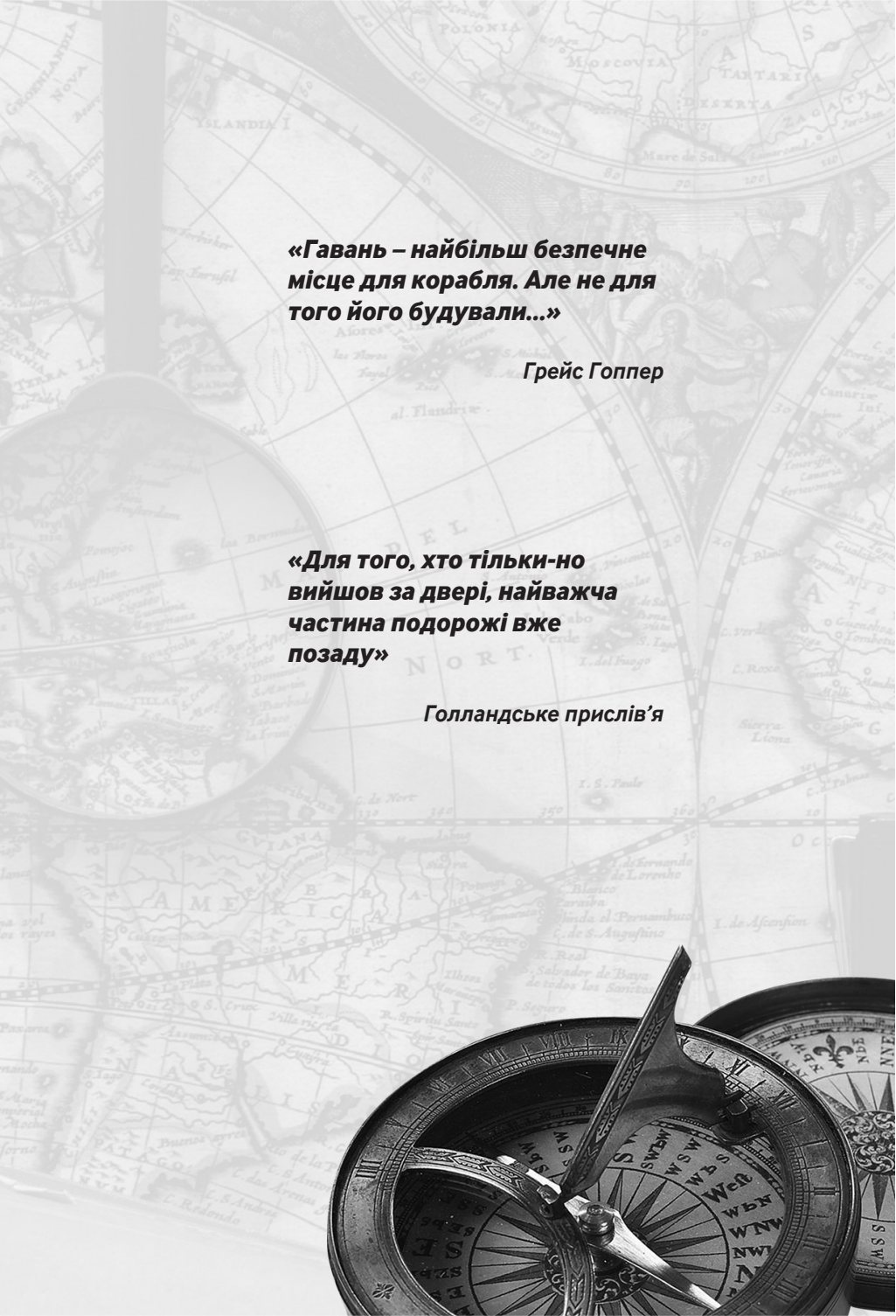
такий же – достатньо жорсткий іслам. Але податків там люди не платять, освіта й медицина – безкоштовні. Кожен оманець може навчатися в будь-якому університеті своєї країни і всього світу – якщо захоче! Кажуть – нафта допомогла. Але ж у нас в Росії також вдосталь нафти!

Або взяти Швейцарію – успішну країну, де рівень життя – один з найвищих у світі. Здавалося б, навіщо їм займатися тим сільським господарством? Однак, все у них доглянуто, все росте – чи то виноград, чи звичайна трава. І коли дивишся на наші російські простори, де нічого не росте, мимоволі згадуєш Голландію, яка завбільшки з Московську область, а за рівнем виробництва сільськогосподарської продукції – на третьому місці в світі. Ось тут і виникають різні питання. Мабуть, і у вас, в Україні, вони виникають також...

**В краї незнані запливли,
Де сонце пестить смашний банан,
Де в задушні, пахучі дні
Приглушено стогне «там-там»...
Виблискує там огнями далечінь
І море, як зелений луг,
Де плюскає зомліла лінь
Од соняшних потуг.
Дзюрчить під кораблем вода,
Навколо ж розрізає глиб
Дельфінів іскробарвна гра.
І пурхання летючих риб...
І раптом десь далекий грім
І течія, як водоспад,
З осель стовпом курчавий дим
І поруч пальм високих ряд.
Припливу шум і рифів рик
Гуде навколо корабля,
І з щогли вищої бадьорий крик:
– Земля! .. Земля!...**

Гео Шкурупій, «Море»

The background is a faded, historical map showing various geographical regions like FLONIA, MOSCOVIA, TARTARIA, and AMERICA. A large, detailed compass rose is positioned in the lower right corner, showing cardinal and intercardinal directions. The text is overlaid on the map.

**«Гавань – найбільш безпечне
місце для корабля. Але не для
того його будували...»**

Грейс Гоппер

**«Для того, хто тільки-но
вийшов за двері, найважча
частина подорожі вже
позаду»**

Голландське прислів'я

КОСМІЧНИЙ МАНДРІВНИК СТАНІСЛАВ ЛЕМ

Польський письменник-фантаст Станіслав Лем – людина планетарного масштабу, тому навряд чи потребує особливого відрекомендування. Можливо, варто лише нагадати, що автор знаменитого «Соляріса» – фактично наш земляк, оскільки народився у Львові, звідки під час обміну населенням після Другої світової війни був виселений до Кракова.

У радянській літературній критиці образ фантаста виглядав причепуреним, втиснутим у потрібні «класові» рамки. Однак уже під час нашої першої розмови Станіслав Лем швидко розвіяв усі стереотипи...

Його будинок на околиці Кракова схожий на іграшковий: маленький, чепурний, оточений правічними деревами. Тут ми двічі зустрічалися з письменником. Пригадуємо, як пан Станіслав сміявся на наше зауваження: «На табличці написано: увага, злий пес! А пса не видно...» «Гріється в будинку, – пояснив господар дому. – Такі зими настали, що й пес гавкати лінується».

У кабінеті письменника весь простір заповнений книгами. Стелажі з фоліантами – від підлоги до стелі. На столі – «старомодна» друкарська машинка, на якій Лем усе життя друкував свої твори, – навіть тоді, коли у ній вже бракувало кількох літер. Смачний чай і тепла посмішка фантастичного Лема – напроти. Не віриться...

– Якою мовою спілкуватимемося? – запитав пан Станіслав, коли ми вмощувалися у м'яких

старомодних фотелях, які по-особливому зворушливо доповнюють інтер'єр кабінету письменника.

– У вас непогано виходить українською...

– Я вивчав українську в польській гімназії, одну годину на тиждень, потім у медичному інституті вже за радянських часів до 1941 року. І досі пам'ятаю вірші українських поетів. Але коли прийшли «совети», то я «русифікувався». Тож сьогодні в мене на першому місці польська мова, на другому – німецька, далі – французька і російська. На жаль, українська аж на п'ятому. До речі, моя дружина до репатріації жила в гуцульському селі, де майже всі розмовляли українською. Тому добре її знає. Я ще пам'ятаю, як після 1939 року до Львова приїжджали вчителі з Харкова і розмовляли українською, а львівські українці тоді взагалі не знали російської. Свого часу багато читав українською, наприклад, журнал «Всесвіт». А як там Україна? Між іншим, ви з Києва чи зі Львова?

– З Києва.

– І як, на вулицях української столиці ще розуміють українську мову?

– Певна річ!

– Неймовірно, як швидко змінюється життя! Україна стала незалежною державою, і для мене це було приємною новиною. Але прикро вражає факт, що багато українців розмовляють російською. Знаєте, що мене здивувало, коли перші журналісти з незалежної України приїжджали до мене? Вони всі говорили російською. «Ви що, не любите української

мови, – дивувався я, – чи, може, не знаєте її?» Колись давно приїздила до мене одна пані з Києва. І розповідала, що її вдома вважали за божевільну, бо своїх дітей вона віддала до школи з українською мовою навчання. «Навіщо ви закрили їм шлях до кар'єри?» – запитували в неї. А зовсім недавно одна полька, яка вивчала українську мову в нашому університеті в Кракові, поїхала до Києва і зверталася до людей, щоб трішки попрактикувати українською. То її всі запитували: «Ви звідки, із канадської діаспори чи зі Львова?» Вражена, вона прийшла до мене і поділилася своїми пригодами. Я навіть написав памфлет про те, що зробили з українською мовою за 70 років радянської влади. Але є ще гірші ситуації. Наприклад, у Білорусі рідною мовою говорять тільки по глухих селах, а уряд і президент – всі російською. Звісно, я розумію, що це вплив ще тієї системи, але все одно мене неприємно вражає таке явище. Погодьтеся, було б дивно, аби поляки розмовляли російською. Звичайно, я не маю наміру втручатися у ваші справи, але мені здається, що українці все ж повинні спілкуватися власною мовою.

До речі, є в мене контакти і з Україною. Львівське видавництво «Каменяр» попросило дозволу на видання моїх творів безкоштовно, оскільки у них немає грошей. «Добре, – сказав я, – нехай буде так». Але хоча б примірники мені вислали для годиться...

– Звідки у вас, пане Станіславе, така небайдужість до долі української мови?

– Держава не може існувати без своєї мови. А нам, полякам, незалежна Україна вкрай необхідна. Я б навіть сказав – життєво необхідна. Це не

альтруїзм, а реалії сьогодення. Звісно, історично нас розділяють ріки крові. Я сам свідок того, як у Львові поляки вбили мого товариша-українця. Його друзі відповіли такою ж жорстокістю. Але ми повинні забути все. Не в тому плані, щоб не пам'ятати, а зробити так, аби трагічна історія не стояла між нами. Не заважала нормальним людським і міждержавним стосункам.

Історії наших країн – дуже складні, але мають багато спільного. Польща, розділена протягом півтора століття між трьома імперіями, зуміла воскреснути. Для багатьох це й досі здається дивом. Потім 6 років у нас забрав Гітлер, ще більше – Радянський Союз із його марксистсько-ленінською утопією. Щось подібне сталося й з Україною. Щоправда, ще в гіршій формі. Лише «передове вчення» перекреслило вам 70 років. Головне для вас – це зберегти незалежність. Я дуже на це сподіваюся.

– Ви вже давно живете у Кракові і, здається, ніколи не приїжджали до Львова після того, як залишили його. Чи не виникає бажання відвідати місто дитинства?

– Ще в радянські часи я мав кілька нагод побувати у Львові. Але ніколи не хотів. Це ніби жінка, яку колись дуже кохав, але несподівано втратив, – і вже не виникає бажання побачити її в новому житті. Що для мене нинішній Львів – без тієї атмосфери, яку я пам'ятаю, без людей, яких я любив? Лише будівлі, каміння...

– А часто його згадуєте?

– Ясна річ... Особливо яскраві – дитячі враження. Пам'ятаю дорогу, якою ходив 8 років до гімназії. На вулиці Академічній (нині Шевченка)

була чудова кондитерська. Там продавалися марципанові свинки з шоколадними оченятами й багато інших солодошів, які я любив. Пригадую дуже смачне морозиво... Коли людині 10 років, вона запам'ятовує такі речі... А потім почалася війна і про шоколад довелося забути.

Зовсім інші епізоди зринають у пам'яті, коли згадую Львів радянський... Одного разу мене викликали в особняк на вулиці Міцкевича. Та будівля мала лиху славу: містом ходили чутки, що багато людей не повернулося звідти. Однак вибору я не мав. Коли зайшов до кімнати, мені сказали: «Ви маєте честь стати членом комсомолу!» Я відповів, що це моя мрія, та ще не заслужив такої честі... Мене «наполегливо запевнили», що оскільки я відмінник, то вже маю таке право. Але я стояв на своєму, продовжуючи клеїти дурня. Здається, вони мені й справді повірили.

Згодом, коли пропонували вступити до Польської об'єднаної робітничої партії, я наводив ті ж «аргументи». Так я ніколи й не «дозрів». Це позначилося і на спілкуванні з радянськими читачами.

– Що маєте на увазі?

– Під час моїх поїздок Радянським Союзом мене часто запитували, чому я не пишу про чудове майбутнє радянської людини. Замість того, щоб сказати, що я не вірю ні в яку прекрасну радянську людину, плів різні нісенітниці. А загалом, мені ніколи не подобалися ідеї зробити людину щасливою насильно. Я завжди намагався показати їх абсурдність. Усі спроби героїв моїх книжок у цьому плані закінчуються крахом.

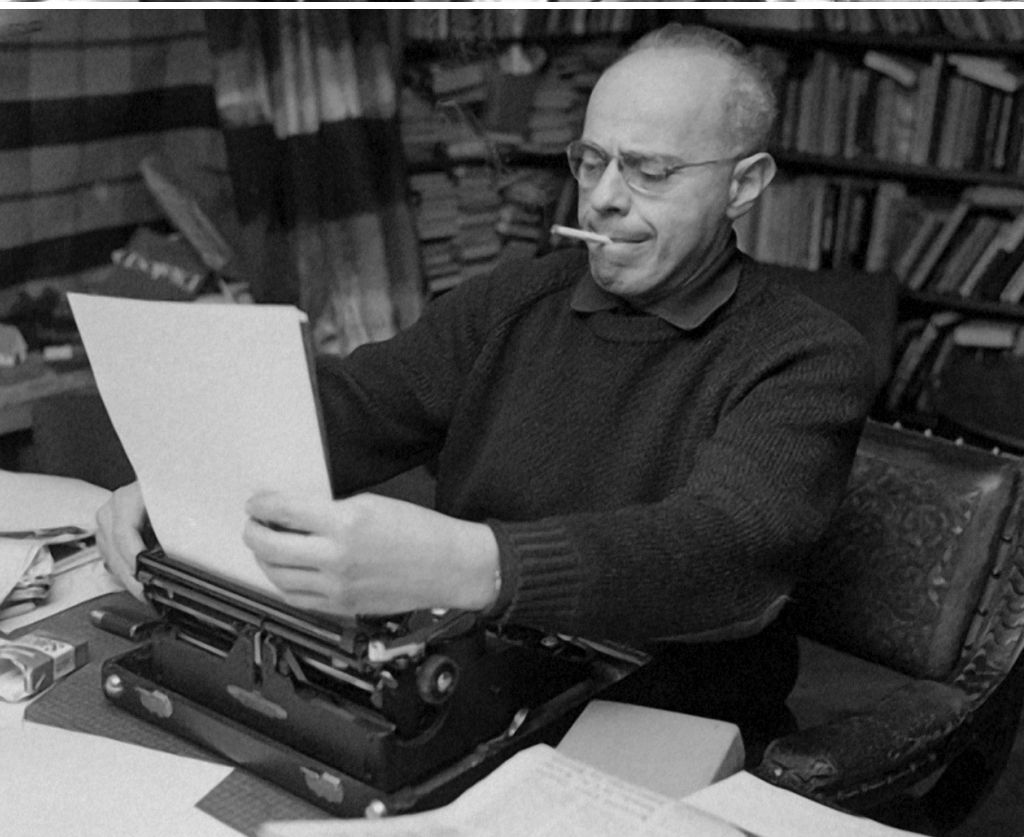

– А нині, коли немає потреби завуальовувати правду, ви можете сказати щось про майбутнє людства?

– Мені часто ставлять такі запитання. А це дуже складно прогнозувати. Легше зазирнути у майбутнє на 50 років. Я завжди вірив, що людство рухається правильним шляхом, але зараз утратив цю віру. Складається враження, ніби людська цивілізація дійшла до краю свого розвитку. Коли дивишся новини, то здається, що окрім згвалтувань і вбивств, нічого не відбувається. Мабуть, що більше таких «подій», то краще для телебачення.

Щодо відкритого суспільства, про яке сьогодні так багато говорять, то не таке воно вже й відкрите. Скрізь панують гроші. А це недобре, коли немає інших цінностей. Люди використовують свободу, яку здобули, зовсім не так, як треба було б... На жаль, належу до тих, хто відчуває свою відповідальність, можливо, занадто велику, за все, що відбувається навколо. Сьогодні дуже небезпечно бути людиною. Я не знаю, кому легше жити: мені, хто в кінці життєвого шляху, чи вам, молодим, у кого все ще попереду.

А ось мої знайомі нещодавно зайнялися туристичним бізнесом і наштовхнулися на дуже неприємний момент. Виявляється, зараз люди бояться мандрувати світом, не довіряють літакам. Недавно була Югославія, яка так довго розпадалася. Сьогодні – Афганістан, Ізраїль, атака самовбивць у США... Сполучені Штати мали б бути найбезпечнішою країною у світі, а що вийшло? Отож, нічого іншого не залишається, як сидіти вдома...

– Важко повірити, що сидите склавши руки. Певно, занять вистачає, як завжди?

– Останнім часом велику частину роботи я переклав на свого секретаря. Це у мене сьогодні вихідний, а він, бідолашний, десь там у бюро «воює» з комп'ютером, модемом, сканером, факсом, навіть достеменно не знаю, що там ще в його арсеналі. Я з цією технікою так і не навчився працювати. Головний «удар» з боку електронної пошти секретар також бере на себе, а я вже ознайомлююся тільки з найголовнішими повідомленнями. Протягом останніх років дописую до католицького тижневика, хоча насправді я не католик, а, радше, атеїст. Просто у цій редакції працюють люди симпатичні і культурні, і тому я не пориваю своєї співпраці з ними.

Окрім того, я дав дозвіл американській кіностудії «ХХ століття Фокс», яка працює нині над рیمейком фільму Тарковського за моїм романом «Соляріс». Звісно, ця подія викликала новий посилений інтерес до моєї творчості: через свого секретаря отримую різні пропозиції на видання моїх книг. Але цим займаються мої агенти в Німеччині, Франції, Італії, США, бо там взагалі без таких людей кроку неможливо ступити. Знаєте, мені здається, коли справа доходить до перекладів, то на літературі в світі заробляють найкращі гроші агенти й адвокати.

Багато читаю. Коли світ був розділений «залізною завісою», практично не було можливості отримувати потрібну наукову літературу. А тепер до мене надходить маса літератури. Але, на жаль, я маю тільки 24 години на добу, а ще ж необхідно колись хоч трішки поїсти, поспати, похворіти – для всього треба знаходити час...

Тому купу різних газет, журналів, які надходять з усього світу, викидаю не читаючи – бо не встигаю, і квіт. Виручає секретар. Йому здається, що він розбирається в усіх моїх газетно-книжкових завалах (Сміється). Але то не так. Я кілька разів навіть пропонував полегшити йому роботу, запросивши ще одну людину, помічника з «порядку», адже дуже часто тільки пошук потрібних паперів забирає багато часу. Інколи у моєму кабінеті чи бібліотеці доводиться проводити справжні розкопки. Отож я не нарікаю на велику кількість вільного часу, самі розумієте.

– Пане Станіславе, повернімося трохи назад. Відомо, що ви були незадоволені фільмом Тарковського «Соляріс». Цікаво, чого цей режисер так і не зрозумів у вашому романі?

– Своєї думки я не змінив і досі. Наші тривалі розмови з Андрієм часто завершувалися тим, що я кричав: «Ви дурень!» Розумієте, Тарковський хотів змалювати космос як щось жадливо неприємне, звідки треба якомога швидше повертатись на Землю. А я вважав, що космос – дивовижний і цікавий, і саме таким має бути показаний у фільмі. З режисером ми нагадували двох коней, які тягнули віз кожен у свій бік. До речі, так і не дійшли згоди. Тарковський, безумовно, був талановитим режисером і, звісно, він зробив усе так, як сам захотів. А взагалі, мушу сказати відверто, що фільму Тарковського – як одного цілісного варіанту – я так і не побачив. Мені вистачило першої частини. Було доволі смішно слухати всі ці словесні пасажі мовою вступних статей газети «Правда». Мені розповідали, що в

картині було багато таких моментів, отож, аби не псувати собі нерви, я просто не дивився фільму. Тільки друзів запитував: «Ну, як вам?» – «Та не дуже, якщо чесно», – щиро відказували вони. Тоді договір з «Мосфільмом» помістився на одній сторіночці, і я отримав як авторський гонорар «шалені» гроші – дві тисячі рублів. Американці ж нині тільки «для початку» пропонують мені півмільйона доларів. Є певна різниця...

– А зі Стівеном Содебергом, який зараз екранізує "Соляріс", ви знайшли порозуміння?

– Американці кілька разів хотіли зробити рімейк, та я весь час не давав згоди, бо з власного досвіду знаю: після підписання угоди на виробництво фільму автор практично не має жодного впливу на його виробників. Але може так статися, що я не доживу до появи нової версії на екранах, і це мене якось трохи заспокоює... Та загалом це нормально, що автор є, так би мовити, жертвою кіноіндустрії. В американців договір – ціла книга... Там усе «можливе й неможливе» визначене наперед. Отож встрявати з ними в якусь сварку практично немає сенсу. Найприємніше, скажу вам, нічого не знати.

– А до підписання контракту були у вас якісь зауваження щодо сценарію?

– Наскільки я розумію, загальний стан справ такий: кіно без жінки не має жодного сенсу. І цей режисер, який вже в квітні 2002 року обіцяє показати рімейк на екрані, сказав, що картина буде більш еротичною. Ну що я можу вдіяти? (Сміється). У мене ж немає балістичних ракет... Але я вже звик до таких поворотів. Колись, пам'ятаю,

Анджей Вайда поставив телевізійний спектакль за моїм твором. Мій агент розповідає: «Знаєте, пане Станіславе, я дивився цей спектакль. Там доволі багато голих дівчат!» – «Яких ще голих дівчат? – запитую. – У мене нічого такого у творі не було...» – «Але ж ви зрозумійте, так набагато цікавіше». Що тут скажеш? Може, й справді, коли всі одягнені – це надзвичайно нудно?

– Прикметно, що кожен критик вашого роману «Соляріс» чи режисер чергової екранізації по-своєму трактує ідею цього твору. Вам не здається це дивним?

– Ви розумієте... Особиста думка автора не має жодного значення – так це виглядає. Те, що він хотів сказати, він сказав, написавши книгу. Якби автор мав якусь особливу думку, то висловив би її в окремій книзі чи принаймні у вступі до роману або післямові до нього. А нічого такого не було. Просто мені спало на гадку написати такий роман – ось і все. Ця книга творилася 41 рік тому, тоді я був зовсім іншою людиною – я був молодим. З усіх моїх творів саме «Соляріс» має найбільшу кількість перекладів у світі. Чому – не знаю. Слово честі, не відаю. Автор не є найвищою інстанцією, яка все розуміє. І потім, якщо люди не тлумачать твій твір по-різному, – це зле.

– Цікаво, яке з наукових досягнень останнього часу вас найбільше вразило, пане Станіславе?

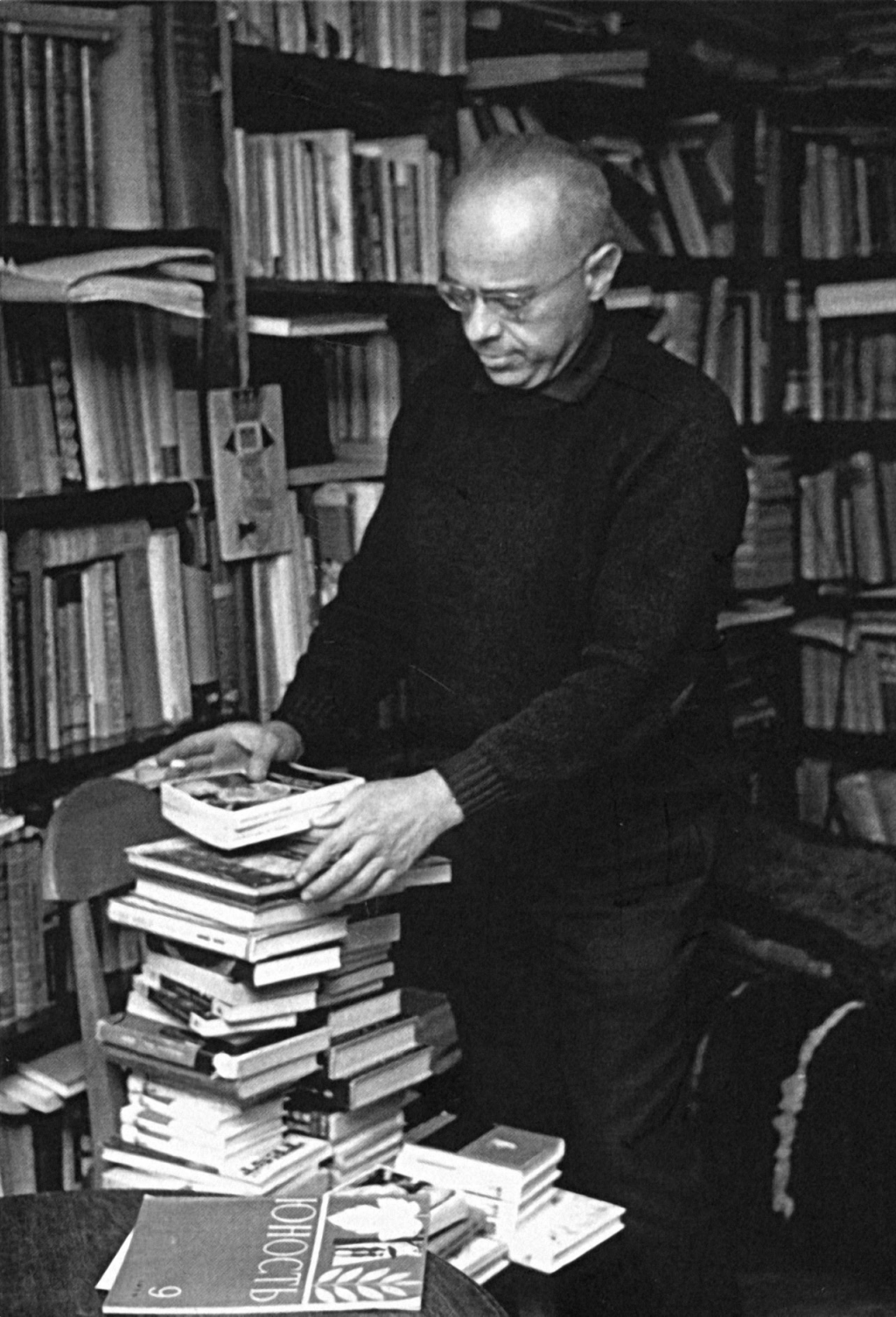
– Клонування. В це важко повірити! Проте клонувати якусь тварину – то одне. Але людину... Навіть Папа Римський піддав ті експерименти гострій критиці, заборонивши їх, і президент

Буш, до речі, виступив із категоричною заявою з приводу таких дослідів. Але, боюся, знайдеться таки якийсь дурень, який піде на подібний експеримент. І нічого доброго з того не вийде. Звісно, таке відкриття має величезне значення, однак це лише перші кроки повільного процесу, який усе ж таки рухається, попри не дуже позитивний розголос. І з погляду філософії – це величезний переворот... Для науки нормально, коли існують полярні точки зору, – нехай собі вчені сваряться, тільки так народжується істина. Інколи я пишу нотатки на ці теми...

З новими технологіями зазвичай так буває – завжди більше поганого, ніж доброго. Ось інтернет – добра начебто штука. Але його використовують зовсім не за призначенням. До того ж переважна частина інформації, яку він містить, – це не варте уваги сміття.

– Клонування могло б стати «благодатною» темою для письменника-фантаста. Вам не спадало на думку якось розвинути цю тему в одному з нових романів?

– Річ у тім, що на фентезі я поставив «хрест». Після того, як у Польщі вгав воєнний режим, і ми з дружиною повернулися з Відня до Кракова, я вже ніякої наукової фантастики не пишу. Просто стало не цікаво. Я сказав собі: 45 книг – досить! Це не зовсім добре, коли людина пише до останнього подиху, так би мовити. Навіщо давати привід нащадкам сказати: от, дурень, у нього вже був цілковитий склероз, а він хотів показати, ніби щось може... (Сміється).

– Пана Станіслава, у «Сумі технології» ви говорили, що наш світ можна буде змоделювати в комп'ютері. Наші земляки, київські науковці Юрій Шинкарук і Микола Проценко, стверджують, що насправді це нас створили в комп'ютері, і намагаються обґрунтувати це теоретично. Як ви до цього ставитеся?

– Так, є така теорія, що Всесвіт – це велетенський комп'ютер. Але з таким питанням краще, на мій погляд, звернутися до науковців, які займаються, скажімо, космологією, бо я перебуваю поза науковим світом. У світі на цей момент виходить майже 270 тисяч наукових журналів. Звісно, навіть крихітну частину всього того прочитати неможливо. А загалом існує кілька різних думок з цього приводу, які абсолютно не збігаються. Найцікавіша теорія, як на мене, – що світ складається... з нічого. Як мильна булька.

– Ви сказали, що не вірите в Бога у метафізичному значенні слова. Тоді яка ваша версія створення світу?

– Останнім часом, коли мова заходить про Бога, я постійно згадую події 11 вересня. Незалежно від того, є Бог чи його немає, ці терористи, які знищили кілька тисяч невинних жертв у Нью-Йорку, мали на увазі, що їм у тій справі допоміг Господь. То чому ж він не захистив тих, хто загинув, чому відступився від невинних? Так, один табір – це християнство, інший – іслам, є буддисти і ще багато інших вірувань. І кожна конфесія наполягає, що вся правда світу – за її вченням. Мені, приміром, з усіх релігій найбільше подобається буддизм. Бо він ніколи не розпалював релігійних воєн та конфліктів.

Є й інші вірування, одне з яких стверджує, що нічого, мовляв, у нашому світі немає. Навіть нас немає. А те, що є, – це нам тільки здається... Але одне я достеменно знаю: ніякого продовження нашого земного життя після смерті не буде. Я ж, зрештою, медик за освітою, тому досить добре знаю, як це буває...

Ясно, я не з тих, хто ходитиме вулицями з транспарантом: «Бога немає, вірити не варто». Але, з іншого боку, я все життя відгороджував себе від католицької церкви, бо вона надто багато уваги приділяє матеріальним речам. І її структура трохи схожа на... комуністичну партію. Генеральний секретар – це, очевидно, Папа Римський, кардинали – політбюро і так далі. Є багато аналогій.

До речі, щодо терористів. Я помітив: можливість світових конфліктів значно зросла після того, як перестали існувати тільки два світових табори. Раніше як було? Тут балістичні ракети – і там такі самі. А нині все це «розповзлось» по світу, і не знаєш, звідки чатує небезпека. А крім того, різні віруси, біотероризм, ще дідько знає що.

– Ви якось сказали, що коли релігії забагато – це погано, але коли й зовсім немає – також не добре...

– Це правда. У Польщі атеїстичний напрямок дуже сильно притиснутий. Хоча сьогодні питання цензури вже не стоїть так гостро, як раніше. Кожен може написати різні дурниці – були б гроші. І тому з'явилася велика кількість дурнів, які нічого спільного з релігією не мають. Багато важить, яке ставлення виробиться в людини до віри у перші роки її життя. Наприклад, у Східній Німеччині під час соціалізму різним високим діячам релігія не

була потрібна. І тепер у Західній Німеччині більше віруючих, ніж на території Східної. Але для мене всі світові релігії практично тотожні, окрім, хіба, релігії... канібалів. Узагалі, я не вступаю в диспути з теологами – Бог є чи Бога немає. Якщо хтось вірить – будь ласка. Це особиста справа кожного. Буде свято незабаром, і ми поставимо в домі ялинку. Чудова традиція, люди пов'язують з цими атрибутами багато сподівань. Я не проти...

– А як бути з християнськими цінностями? Залишаються вони актуальними, на ваш погляд, чи світ від них поступово відмовиться?

– Знаєте, це складне питання. Існує можливість такої етики, яка великою мірою нагадує християнську. Але я, наприклад, нічого не маю проти еутаназії. Якщо людина смертельно хвора, зазнає неймовірних фізичних мук і хоче піти з цього життя – треба поважати це її право. Звісно, все мусить відбуватися цивілізовано, це ж не означає, що їй мають відрубати голову. Толерантність повинна домінувати. Не треба занадто відхилятися ні вліво, ані вправо. Комунізм ніколи мені не подобався. І я не написав жодного слова на його підтримку. Звісно, був час, коли страх не дозволяв відкрити рота, а зараз можна написати практично все. Однак треба бути дуже обачним, бо найлегше писати дурниці.

– Від багатьох письменників доводилося чути, що для них спілкування з читачами, так званий зворотний вия творчості, – річ надзвичайно важлива. Є й такі, звісно, що свідомо вибирають собі долю усамітнених творців. Спілкування для вас – тягар чи задоволення?

– Знаєте, останнім часом я намагаюся обмежувати різні інтерв'ю, зустрічі, бо занадто багато редакцій, різних організацій та й звичайних людей хочуть зі мною говорити. Але ж я – один, мені важко задовольнити бажання кожного. Я ж маю вже вісімдесят років, отож, даруйте, просто змушений полегшувати собі життя. А ще ж не дають спокою молоді люди, яким здається, що вони поети і поетеси, і які постійно надсилають мені купи своїх віршів. Переважно ті так звані твори мені дуже не подобаються, тому що там ні рими, ні образу немає. Але їхні автори все одно переконані, що мають право красти мій час. І це найгірше. Мене постійно запрошують на різні засідання та наукові диспути, адже я член Польської академії наук. Я маю професорське звання від чотирьох університетів, у тому числі – й за кордоном, але коли мені надходять від них журнали, я їх відразу ж викидаю, бо інакше я просто не вибрався б із цієї кімнати. Один дивак постійно надсилає мені з Америки якісь «цінні» книги, за якими я маю вивчати найголовніші досягнення сучасної науки. Чесно кажучи, я навіть трішки щось там переглядав, може, й прочитав якийсь абзац, але ж усе досягнути неможливо, змилюйтесь. (Сміється). У цьому плані не заздрю я тій мадам, яка створила свого «Гаррі Потера». О, Боже, це ще гірше, ніж отримати Нобелівську премію! Весь світ на неї наклався, всі хочуть знати, як вона вигнала такого героя. Але це вже чистої води комерція. Я не граю в такі ігри. Та коли мені все набридає, я сідаю у свій старенький «Мерседес» (йому двадцять років, але люблю його, як найкращого друга) і їду в місто або за місто – по пресу чи просто так.

– Цікаво, ви перечитуєте іноді свої твори?

– *Всі мої твори – то ніби діти. Вони вирости, стали дорослими й живуть своїм життям. Я не перечитую їх. Для мене важливо, щоб книги купували і читали, а не просто ставили на полицю. Хоча деколи навіть корисно це робити. Недавно я дізнався, що в російських перекладах мої твори зазнавали деяких скорочень, особливо там, де йшлося про Бога. Але я можу пишатися, що мої книги пережили комунізм.*

– Пане Станіславе, ви щаслива людина?

– *Не можу сказати, що повністю щасливий. За себе я вже не хвилююся, але боюсь за свою онуку. Світ, у якому їй жити, – неспокійний, неідеальний. Війни, терористи, різні віруси тощо... Я був щасливим, коли мені було чотирнадцять-шістнадцять років, коли найбільшим моїм завданням були походи в гімназію. Тоді я ще не знав багатьох речей... Щастя, а з ним, фактично, і молодість, закінчилися, коли до Львова прийшла радянська влада, а згодом – фашисти. Потім ми змушені були залишити Львів... Про яке щастя можна було вже тоді говорити? Я був дуже прив'язаний до рідного міста і тривалий час не знав більшої частини Польщі... Та навіть у 40 років я ще міг вважати себе щасливим, все-таки було якось безпечніше, веселіше жити. А нині я вже просто занадто багато знаю поганого – про людство, про конкретних його представників. Світ мені дуже не подобається. І тому немає підстав для оптимізму... Хоча бувають у мене й радісні дні. Як сьогодні, наприклад, коли мене відвідала моя онука. Вона буде спадкоємицею моїх авторських прав через 50 років після моєї смерті. Але зараз Анна надто молода – їй три роки і три місяці, і вона*

навряд чи розуміє, що це означає. Дитина ще не знає, чим займається її дід. Але вона розумна дівчинка. Інколи я щасливий, коли сплю, мені сниться щось дуже добре, але потім прокидаюся – і змушений повертатися до дійсності.

– А що сниться вам?

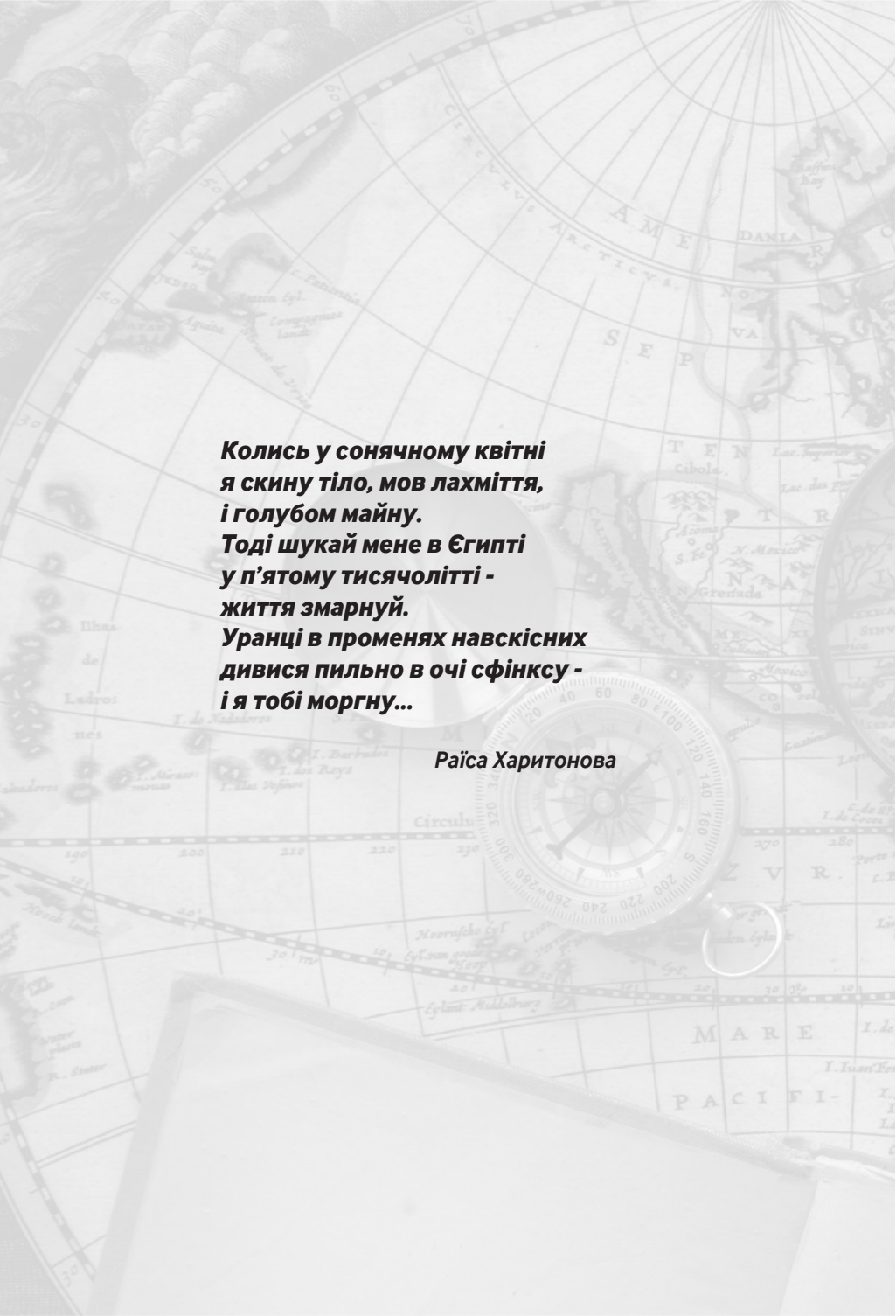
– Найчастіше у снах я бачу себе молодим – і це приємно, не буду приховувати. Дивовижно, але інколи мені сниться, що я маю зовсім інше минуле, ніж було насправді. Війни, розстріли мені ніколи не сняться, ні... А крім того, це мабуть, нормально, що людина дуже швидко забуває те, що бачила уві сні. Мені навіть не хочеться сісти і записати свій сон. Навіщо? Я зробив усе, що вважав найголовнішим, і перегорнув цю сторінку свого життя. І я дуже задоволений із того, що після смерті нічого немає. Боже збав, я й тут напрацював досхочу... Що попереду? Рай? Не знаю. Їх же є кілька – християнський, ісламський, буддистський і так далі. Залишається тільки визначитися, в якому напрямкові рухатись...

– За чим найбільше жалкуєте?

– Найбільше, чого б я хотів, – аби якийсь архангел оберігав мою сім'ю й онуку. Аби я був упевнений, що Анничка матиме щасливе життя. Важливо народитися у певній частині світу. Дуже небезпечно сьогодні з'явитися на світ десь в Африці чи Азії. Я свого часу народився у такому місці, де точилися війни, змінювалися уряди, суспільні устрої, держави. Єдине, що можу вам сказати: політикою займатися не варто. Дуже небезпечна і нечиста це справа, та й не вельми приємна. Моя вам порада – будьте завжди молодими і не втомлюйтеся від життя.

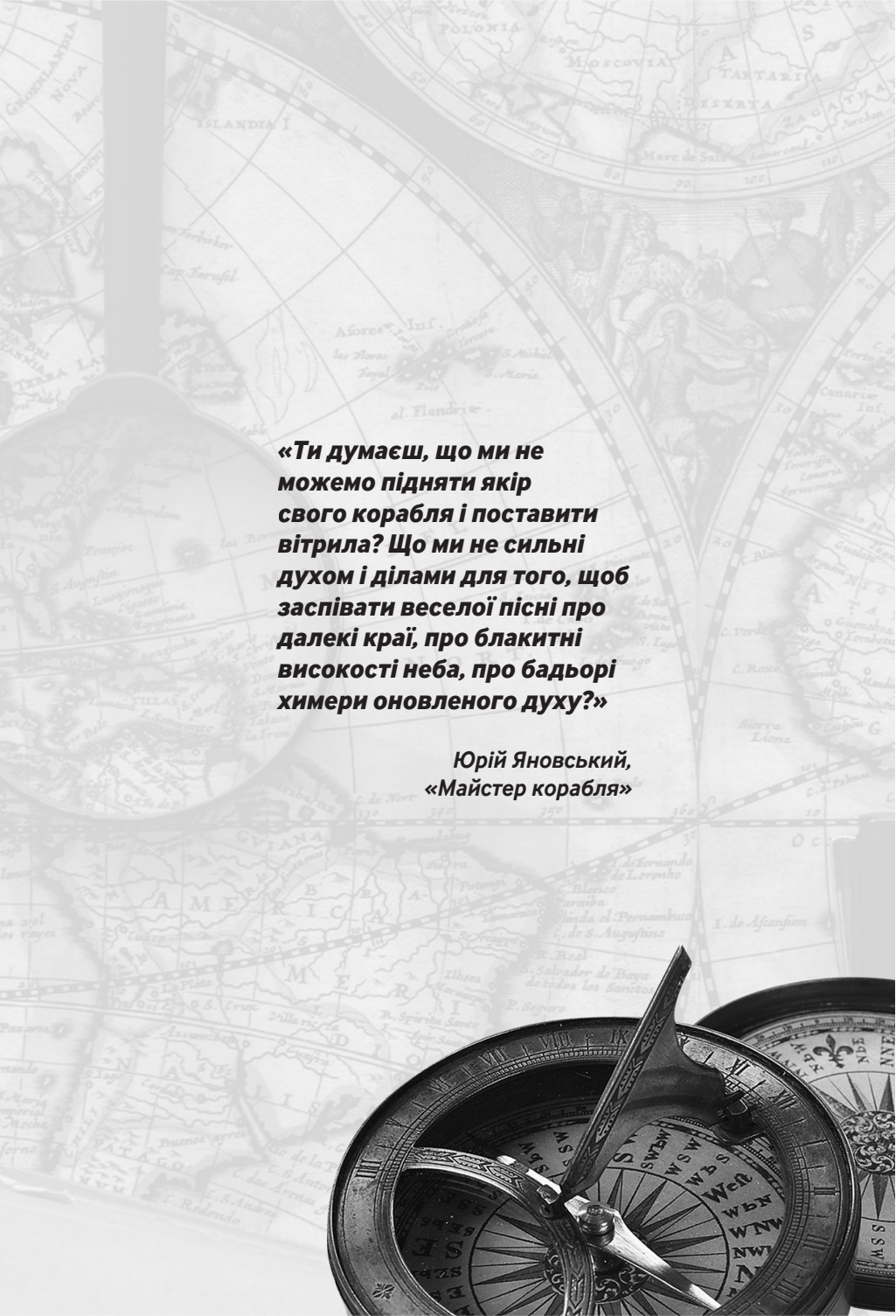
**Мандрівники правдиві – то ті, що від'їжджають
Без цілі і мети – серця легкі, як дим,
Що від призначення і долі не втікають
І мають на вустах завжди одне: «Пливім!»**

Шарль Бодлер

A faded historical map of the Americas, showing the continent of North America and parts of South America. The map features a grid of latitude and longitude lines. A compass rose is visible in the lower right quadrant, and a quill pen is positioned at the bottom right corner. The text is overlaid on the map.

**Колись у сонячному квітні
я скину тіло, мов лахміття,
і голубом майну.
Тоді шукай мене в Єгипті
у п'ятому тисячолітті -
життя змарнуй.
Уранці в променях навскісних
дивися пильно в очі сфінксу -
і я тобі моргну...**

Раїса Харитонова

The background features a faded, historical map of the world, likely from the 16th or 17th century. The map shows continents like FLORIDA, MYSICOVIA, TARTARIA, and AMERICA. A large compass rose is overlaid on the map, with its needle pointing towards the top. The compass rose has a circular face with directional letters and Roman numerals. The overall image has a sepia or light brown tone, giving it an antique feel.

**«Ти думаєш, що ми не
можемо підняти якір
свого корабля і поставити
вітрила? Що ми не сильні
духом і ділами для того, щоб
заспівати веселої пісні про
далекі краї, про блакитні
високості неба, про бадьорі
химери оновленого духу?»**

**Юрій Яновський,
«Майстер корабля»**

**Навіщо відвідувати одне й те саме місце,
якщо у світі ще так багато незнаних країв.**

Марк Леві

**Найкращий спосіб дізнатися, подобається
тобі людина чи ні, – це поїхати з нею у подорож.**

Марк Твен